

Strazbur, 2. mart 2006.

Bosnian version/Unofficial translation

ACFC/OP/I(2005)004

**SAVJETODAVNI ODBOR O OKVIRNOJ KONVENCIJI ZA ZAŠTITU
NACIONALNIH MANJINA**

**MIŠLJENJE O SPROVOĐENJU OKVIRNE KONVENCIJE ZA ZAŠTITU
NACIONALNIH MANJINA NA KOSOVU**
(usvojeno 25. novembra 2005. godine)

Sadržaj:

IZVRŠNI REZIME	3
I. PRIPREMA SADAŠNJEG MIŠLJENJA	5
II. OPĆE PRIMJEDBE	6
Značaj sporazuma o nadgledanju primjene Okvirne konvencije	6
Funkcioniranje procesa nadgledanja	7
Odgovornosti za sprovođenje okvirne konvencije	8
Naslijeđe nedavne prošlosti	9
III. POSEBNI KOMENTARI O ČLANOVIMA OD 1 DO 19	11
Član 1	11
Član 2	11
Član 3	11
Član 4	13
Član 5	17
Član 6	18
Član 7	20
Član 8	21
Član 9	21
Član 10	22
Član 11	24
Član 12	25
Član 13	29
Član 14	29
Član 15	32
Član 16	34
Član 17	35
Član 18	35
IV. ZAKLJUČNE PRIMJEDBE	36
OPĆI ZAKLJUČAK	36
PREPORUKE	38
Opće	38
Prikupljanje podataka	38
Mjere za otklanjanje uočenih nedostataka i sprovođenje zakona	38
Proces povratka i problemi sigurnosti	39
Kultura manjina i pitanje medija	39
Upotreba jezika	39
Obrazovanje	40
Učestvovanje	40
Zaštita od promjena stanovništva	41
Prekogranični kontakti	41

IZVRŠNI REZIME

Nakon prijema izvještaja kojeg je podnio UNMIK 2. juna 2005. godine (a trebalo je da bude podnesen 23. februara 2005.g), Savjetodavni odbor je počeo sa ispitivanjem sprovođenja Okvirne konvencije na Kosovu. U kontekstu ovog ispitivanja, delegacija Savjetodavnog Odbora je posjetila Kosovo u vremenu od 11. do 15. oktobra 2005. godine da bi zatražila dodatne informacije. Savjetodavni odbor je usvojio svoje mišljenje o Kosovu na svom 24-om sastanku održanom 25. novembra 2005. godine.

Ovo mišljenje se zasniva na Sporazumu koji je zaključen između Vijeća Evrope i UNMIK-a a koji se odnosi na nadgledanje primjene Okvirne konvencije. Ovaj Sporazum je značajan korak ka poboljšanju odgovornosti međunarodnih vlasti na Kosovu, u oblasti zaštite manjina.

Primjena i nadgledanje Okvirne konvencije je posebno izazovni zadatak na Kosovu. Složenost kosovskih institucionalnih mehanizama znači da određene odgovornosti različitih međunarodnih i lokalnih vlasti nisu uvijek jasne. Neizvjesnost budućeg statusa Kosova dodatno komplicira stvari.

Primjena praktično svih načela Okvirne konvencije je krajnje otežana činjenicom da je međuetničko nasilje ozbiljno načelo povjerenje između zajednica.

Različite čelne norme, kao što su Zakon protiv diskriminacije, i vrijedan pohvale plan za primjenu standarda, uvedeni su kako bi se razmotrili mnogi ključni problemi manjinskih zajednica.

Međutim, realnost Kosova je daleko od ovih normi i planova vrijednih pohvale. Neprijateljstvo između Albanaca i Srba je još uvijek veoma uočljivo, situacija koja takođe šteti zaštiti ostalih zajednica na Kosovu, od kojih je romska zajednica u posebno teškom položaju.

Srbi, van njihovih zbijenih sredina koje naseljavaju, vide svoja osnovna prava, uključujući slobodu kretanja i slobodu izražavanja, ugroženim, a diskriminacija i netolerancija prema pripadnicima manjinskih zajednica se nastavlja. U vezi sa tim, problemi oko sigurnosti, zajedno sa ograničenim mogućnostima zapošljavanja i problemima povrata imovine i ostalih faktora jesu prave prepreke za održivi povratak raseljenih osoba zbog međuetničkog nasilja.

Bilo je napretka u primjeni Okvirne konvencije u oblastima kao što su obrazovanje, upotreba jezika u javnom i privatnom životu, i učešća. Međutim, ovi pozitivni koraci nisu dovoljni u odnosu na izražene potrebe, uključujući i lica koja pripadaju brojno manjim manjinskim zajednicama od kojih mnoge nemaju matične države.

Važno je da ključne institucije izgrade dodatno povjerenje kod manjinskih zajednica, putem povećanja profesionalnosti i efikasnijeg razmatranja međuetničkih incidenata i ostalih problema osoba koje pripadaju različitim zajednicama. U određenim insitucijama, ovakvo povjerenje je

olakšano značajnim međunarodnim prisustvom, kao što je to slučaj sa Institucijom Ombudsmana.

Djelotvorno učešće osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama je jedna ključna oblast gdje je, uprkos izvjesnim pozitivnim garancijama, dalji napredak posebno značajan, uključujući pravosuđe i ostale ključne sektore. Ovaj princip treba da se odrazi i u raspravama koje se odnose na budući status Kosova, koje treba da uključe ne samo Srbe i Albance već i predstavnike ostalih zajednica.

I. PRIPREMA SADAŠNJEG MIŠLJENJA

1. Ovo mišljenje je zasnovano na sporazumu između Vijeća Evrope i Privremene uprave misije Ujedinjenih naroda na Kosovu (u daljem tekstu: UNMIK), o tehničkim aranžmanima koji se odnose na Okvirnu Konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, potpisanog 23. avgusta 2004. godine (u daljem tekstu: Sporazum).
2. Shodno Članu 2. gore pomenutog Sporazuma, UNMIK je podnio izvještaj o zakonodavnim i drugim mjerama preduzetim za primjenu načela Okvirne konvencije od 2. juna 2005. godine (u daljem tekstu: Izvještaj UNMIK-a). Član 2. Sporazuma takođe propisuje da nakon prijema informacija od UNMIK-a i mišljenja Savjetodavnog odbora o Okvirnoj konvenciji, Vijeće ministara treba da razmotri i usvoji svoje zaključke oko toga da li su preduzete adekvatne mjere za sprovođenje načela Okvirne konvencije. On može takođe da usvoji preporuke u pogledu UNMIK-a i da odredi vremenski rok za podnošenje informacija o sprovođenju načela.
3. U kontekstu priprema za ovo mišljenje, delegacija Savjetodavnog odbora je posjetila Kosovo od 11. do 15. oktobra 2005. godine da bi dobila dodatne informacije od predstavnika vlasti kao i od NVO-a i ostalih nezavisnih izvora o primjeni Okvirne konvencije. U pripremi ovog mišljenja, Savjetodavni odbor je takođe tražio informacije iz mnogih pisanih materijala od različitih tijela Vijeća Evrope, ostalih međunarodnih organizacija, NVO-a i drugih nezavisnih izvora.
4. Savjetodavni odbor je shodno tome usvojio ovo mišljenje na svom 24-om sastanku održanom 25. novembra 2005. godine i odlučio da ga prenese Vijeću ministara.
5. Općenito, Savjetodavni odbor je pokušao da slijedi strukturu i metodologiju koja je praćena u prvom krugu nadgledanja, ali je jasno da su specifična situacija na Kosovu i modeli nadgledanja uticali na proces i dobijeno mišljenje. Na primjer, Odbor je smatrao neophodnim da se uvede opširniji član sa općim komentarima nego što je to bio slučaj u redovnom prvom krugu Mišljenja Savjetodavnog Odbora, imajući na umu da mnogi od općih pomenutih izazova leže u korijenu problema koji se odnose na primjenu specifičnih članova Okvirne konvencije.

II. OPĆE PRIMJEDBE

6. Na početku, Savjetodavni odbor bi želio da naglasi da čak i u posebnim okolnostima koje dominiraju na Kosovu – uz međunarodne vlasti koje imaju značajnu ulogu, otvorenog pitanja statusa Kosova – primjena Okvirne konvencije treba da bude viđena kao ključna odgovornost vlasti koje su zadužene za ljudska prava, a ne da bude podrivana političkim ili institucionalnim uvjerenjima.

Značaj Sporazuma o nadgledanju primjene Okvirne konvencije

7. Sporazum zaključen između Vijeća Evrope i UNMIK-a a koji se odnosi na nadgledanje primjene Okvirne konvencije na Kosovu ima veliki značaj. To je jedinstveni korak za poboljšanje odgovornosti međunarodne vlasti na Kosovu u oblasti zaštite nacionalnih manjina, oblast koja je od velikog značaja za ljudska prava kao i za mir i stabilnost na Kosovu. Savjetodavni odbor čestita na pragmatičnom pristupu koga su svi slijedili – uključujući Vijeće Ministara pri Vijeću Evrope, UNMIK, Privremene Institucije samouprave (u daljem tekstu: PIS) i vlasti Srbije i Crne Gore – u postizanju ovog presedana – postizanju sporazuma u ovako kompliciranom i politički osetljivom pravnom i insitucionalnom kontekstu.

8. Iako su se prava i slobode sadržani u Okvirnoj konvenciji direktno primjenjivali na Kosovu od proglašavanja Ustavnog okvira za Privremenu samoupravu na Kosovu 15. maja 2001. godine, Okvirna konvencija nije se naširoko primjenjena niti bila poznata relevantnim vlastima ili široj javnosti. Jasno je da su sporazum i rezultirajući proces nadgledanja već pomogli da se poveća svijest o značaju Okvirne konvencije kod institucija na Kosovu, i ovaj tok će vjerovatno biti dalje inteziviran u budućim fazama nadgledanja. Sporazum je takođe razjasnio zalaganje UNMIK-a za Okvirnu konvenciju osiguravajući da će UNMIK vršiti svoje nadležnosti u skladu sa načelima sadržanim u Okvirnoj konvenciji. Ovo je važno s obzirom da dok god Ustavni okvir jasno propisuje da PIS treba da « nadgledaju i osiguraju» prava i slobode sadržane u Okvirnoj konvenciji, i da ih direktno učini važećim, Uredba UNMIK-a o važećem zakonu sa izmjenama i dopunama¹, ne uključuje Okvirnu konvenciju na svom spisku o standardima ljudskih prava prema kojima se *posebno* zahtijeva od « svih lica koja obavljaju javne dužnosti ili imaju javnu funkciju na Kosovu» da ih se pridržavaju. Spisak nije opširan, on podrazumijeva da se nabrojani sporazumi smatraju prioritetom. Važno je da se ovaj propust razmotri i da se jasno sprovodi pridržavanje Okvirne konvencije kao ključne obaveze svih budućih vlasti, i međunarodnih i lokalnih koje razmatraju pitanja manjina na Kosovu.

9. Značaj ovog procesa nadgledanja Okvirne konvencije je jasno priznat i u Planu za primjenu standarda na Kosovu od 6. jula 2004. godine, koji uključuje eksplicitnu obavezu da se uvaži i primijene preporuke koje proističu iz procesa nadgledanja primjene Okvirne konvencije. Imajući u vidu da su ove preporuke sada samo formulirane, važno je da ova obaveza bude sadržana u svakom revidiranom planu za primjenu standarda i da se pomno prati. Ovo je još više važno zato što su u toku diskusije o statusu Kosova. Kao što je pravilno iznio gospodin Kai Eide, specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN-a u svojoj sveobuhvatnoj

¹ Uredba UNMIK-a br. 1999/24 o važećem zakonu na Kosovu, kao što je izmijenjena i dopunjena Uredbom br. 2000/59 od 27. oktobra 2000. godine.

procjeni situacije na Kosovu u oktobru 2005. godine, od “velikog je značaja da se mobiliziraju dovoljni resursi koji bi osigurali da se primjena standarda nastavi sa istom energijom i uz jače zalaganje”.

Funkcioniranje procesa nadgledanja

10. Sto se tiče dosadašnjeg doprinosa procesu nadgledanja, Savjetodavni odbor cijeni napore uložene na izradi izvještaja UNMIK-a. Savjetodavni odbor priznaje činjenicu da je UNMIK, a posebno njegov Stub III kome je povjerena većina zadataka u sastavljanju Izvještaja, obavio težak zadatak pisanja izvještaja u okolnostima bez presedana. Savjetodavni odbor podsjeća da Izvještaj UNMIK-a o Okvirnoj konvenciji nije prvi izvještaj pripremljen shodno međunarodnom instrumentu o ljudskim pravima od strane sadašnjih kosovskih vlasti, već i važan presedan u smislu zajedničkog rada UNMIK-a i PIS-a na prikupljanju informacija i procjene situacije o pravima manjina.

11. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu što Izvještaj, iako podnesen nekoliko mjeseci kasnije, pruža detaljni i koristan pregled glavnih aspekata zakonodavnog okvira i sadrži sveobuhvatne dodatke sa zvaničnim izjavama i dokumentima o pravima manjina. Kvalitet i detalji Izvještaja su nejednaki, i izvještaj sadrži samo ograničene informacije o stvarnoj praksi u ključnim oblastima zaštite manjina danas na Kosovu. Štaviše, Izvještaj sadrži neke nedosljednosti, na primjer, u nekim dijelovima daje pozitivnu i negativnu procjenu jednog istog pitanja. Čini se da su takvi mali propusti bar djelimično rezultat specifične procedure sastavljanja Izvještaja, tokom koje su različiti organi UNMIK-a i različita ministarstva PIS-a dostavljala različite elemente za Izvještaj, a očigledno nije bilo napora da se pomire nesuglasice između dostavljenih elemenata.

12. Shvatajući poteškoće pri sastavljanju izvještaja u specifičnim okolnostima koje preovlađuju na Kosovu, i ograničenog iskustva nekih PIS organa uključenih u ovaj zadatak, Savjetodavni odbor smatra da su organi UNMIK-a koji su odgovorni za konačnu verziju, trebali jasnije da ukažu čije mišljenje predstavljaju u različitim segmentima Izvještaja. Izgleda da je UNMIK relativno kasno zahtijevao od PIS-a da se uključi u proces izrade Izvještaja što je dovelo do kratkih rokova za podnošenje materijala od strane PIS-a. Štaviše, Savjetodavni odbor smatra da bi veće konsultacije sa organizacijama nacionalnih manjina i ostalim predstavnicima civilnog društva doprinijele kvalitetu Izvještaja a u isto vrijeme izgradile kapacitet aktera civilnog društva i njihovu svijest o Okvirnoj konvenciji. Treba se nadati da će ovakve konsultacije biti intezivirane u predstojećim koracima koji se odnose na primjenu i nadgledanje Okvirne konvencije.

13. Savjetodavni odbor je primio korisne dopunske informacije o primjeni Okvirne konvencije na Kosovu putem sveobuhvatnog izvještaja iz “sjene” koji je sastavila radna grupa sastavljena od predstavnika manjinskih zajednica, a koje je Savjetodavni odbor primio u septembru 2005. godine. Savjetodavni odbor pohvaljuje rad koji je obavila ova multietnička radna grupa i nada se da će se PIS i ostali o kojima je riječ nadovezati na stručnost ove grupe koja je uložila svoje napore za poboljšanje primjene Okvirne konvencije na Kosovu.

14. Shvatanje situacije u kojoj se nalaze manjine Savjetodavni odbor je značajno poboljšao kroz gore pomenutu posjetu Kosovu. Tokom posjete, Savjetodavni odbor je održao sastanke ne samo u Prištini, već i u Kosovo polju, Dragašu, Gračanici, Kosovskoj Mitrovici i Prizrenu.

15. Posjeta je dala sjajnu priliku da se obavi direktan dijalog sa relevantnim akterima, uključujući predstavnike PIS-a, poslanike Skupštine Kosova, lokalnih vlasti, manjinskih zajednica, Ombudsmana, različitih međunarodnih organizacija prisutnih na Kosovu. Sastanci sa predstavnicima UNMIK-a, posebno onih koji rade u Stubovima II i III, kancelarije Pravnog savjetnika i kancelarije za zajednice, povratak i pitanja manjina su takođe bili korisni. U isto vrijeme, Savjetodavni odbor žali što nisu svi relevantni sektori bili predstavljeni među sagovornicima koje je odabrao UNMIK da se sastanu sa delegacijom Savjetodavnog odbora. To može da odrazi ograničenu svijest o Okvirnoj konvenciji kod pojedinih dijelova strukture UNMIK-a i činjenice da relevantnost i veza zaštite manjina u većini sektora nije u potpunosti cijenjena. Savjetodavni odbor bi na primjer više cijenio direktni dijalog sa predstavnicima Stuba I u UNMIK-u (koji se odnosi na policiju i pravosuđe). Savjetodavni odbor shvata da se posjeta poklopila sa procesom reforme unutar UNMIK-a, što je možda uticalo na kapacitet izvjesnih kompetentnih sektora administracije koji bi mogli da doprinesu procesu nadgledanja.

Odgovornosti za sprovođenje Okvirne konvencije

16. U više pogleda, trenutna situacija na Kosovu je *sui generis*, i to je slučaj što se tiče odgovornosti za sprovođenje Okvirne konvencije. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1244 (1999) od 10. juna 1999. godine, kojom se priznaje suverenitet i teritorijalni integritet Srbije i Crne Gore, osniva i vlast UNMIK-a, kao međunarodnog civilnog prisustva, za određivanje privremene uprave na Kosovu. Specijalnom predstavniku Generalnog sekretara UN-a (SPGS) je povjereno izuzetno puno ovlašćenja, uključujući i pitanja koja se odnose na manjinske zajednice. To znači da, u sadašnjim okolnostima, SPGS i UNMIK su općenito u ključnoj poziciji kada se radi o osiguranju preduzimanja adekvatnih mjera za sprovođenje Okvirne konvencije. U isto vrijeme veliki broj nadležnosti je prenesen na PIS u obrazovanju, kulturi i ostalim oblastima koje su direktno ili indirektno povezane sa primjenom Okvirne konvencije. U ovakvim okolnostima, jasno je da sprovođenje Okvirne konvencije i pridržavanje preporuka koje proističu iz ovog procesa nadgledanja zahtijevaju aktivni doprinos međunarodnih i lokalnih institucija.

17. U isto vrijeme Savjetodavni odbor je stekao utisak da su neki problemi osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama na Kosovu pogoršani zbog nesigurnosti i nestabilnosti što se tiče institucionalnih nadležnosti za mnoga pitanja koja se odnose na sprovođenje Okvirne konvencije. To je u nekim slučajevima imalo za posljedicu da je u situaciji gdje nadležnosti nisu jasno preuzete od nekih involviranih vlasti, pojedincima teško da identificiraju sagovornike kojim bi uputili svoje legitimne probleme. Savjetodavni odbor je uočio takve tendencije, na primer, u kontekstu povratka osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama.

18. U tom pogledu, Savjetodavni odbor, priznajući potrebu da zadaci budu povjereni kosovskim institucijama i da lokalna vlast bude odgovorna za inicijative koje se tiču manjina (pogledajte dolje navedeni paragraf 22.), smatra da je bitno da UNMIK u potpunosti preuzme svoje nadležnosti i preduzme pouzdane korake u slučajevima gdje je dokazano da lokalne vlasti

još uvijek nisu pripremljene da ispune svoje zadatke u datoj oblasti. Važno je podsjetiti da, prema Poglavlju 8. Ustavnog okvira, ovlaštenja i nadležnosti rezervirani za SPGS uključuju “puno ovlaštenje da se osigura da prava i interesi zajednica budu u potpunosti zaštićeni.” Važno je imati u vidu prilikom pregovora o statusu da treba jasno odrediti odgovornosti i kompetencije za pitanja manjina, zajedno sa činjenicom da preduzete mjere u većini sektora od obrazovanja do sprovođenja zakona utiču na sprovođenje prava manjina.

19. Drugi faktor koji utiče na odgovornosti za sprovođenje načela Okvirne konvencije je prisustvo “paralelnih struktura” na Kosovu. Kada je Savjetodavni odbor prvi put sačinio svoje Mišljenje o Srbiji i Crnoj Gori u 2003. godini, u njemu je navedo da nije mogao u potpunosti da ispita situaciju na Kosovu, jer je Kosovo van efektivne kontrole pomenute države Članice.² Međutim, Savjetodavni odbor napominje da u ovom kontekstu paralelne strukture i dalje funkcioniraju u praksi na Kosovu u oblastima naseljenim Srbima, pružajući obrazovne i ostale usluge Srbima i brojnim osobama koje pripadaju drugim manjinama, posebno Romima. Pošto ove strukture uglavnom finansiraju i njima rukovode vlasti u Beogradu, beogradske vlasti, *de facto*, utiču na način na koji se standardi Okvirne konvencije uzimaju u obzir u relevantnim oblastima na Kosovu.

Nasljeđe nedavne prošlosti

20. Savjetodavni odbor naglašava da se na Kosovu još uvijek uveliko osjeća negativno nasljeđe Miloševićevog režima posebno kod kosovskih Albanaca koji su bili glavne žrtve politike i prakse pomenutog režima na Kosovu. U isto vrijeme, ostale zajednice na Kosovu, posebno Srbi i Romi, na njih još uvijek utiče nasilje koje je uslijedilo, posebno opsežno raseljavanje i uništavanje kuća nakon intervencije NATO snaga 1999. godine i izbijanja nasilja širom Kosova u martu 2004. godine. Ostali događaji su dalje razjedali međuetničke odnose i povjerenje. Ovo nasljeđe komplikuje zadatak sadašnjih vlasti u sprovođenju Okvirne konvencije i neophodne su odlučne mjere koje imaju za cilj ponovnu izgradnju međuetničke tolerancije i prave i efikasne ravnopravnosti. To bi predstavljalo glavni izazov za svaku administraciju, a kamoli za institucije Kosova koje tek počinju da preuzimaju nadležnosti u ovoj sferi i u mnogim slučajevima treba zadobiti povjerenje manjinskih zajednica.

21. Dok je shvatljivo da se na poboljšanje odnosa između Srba i Albanaca u velikoj mjeri gleda kao na najveći izazov na današnjem Kosovu, postoji rizik da UNMIK, PIS i ostali akteri nisu poklonili adekvatnu pažnju ostalim manjinskim zajednicama na Kosovu uprkos nekim važnim garancijama, kao što su postojanje rezerviranih mjesta za manjinske zajednice u Skupštini Kosova. Savjetodavni odbor smatra da je od velike važnosti da ove zajednice budu uključene u izradi, primjeni i procjeni politike, prakse i zakonodavstva koje utiču, direktno ili indirektno na manjinske zajednice. To se takođe odnosi na razgovore o budućem statusu Kosova, u kojima značajnu ulogu treba da imaju predstavnici svih manjinskih zajednica osim puke konsultacije *pro forma*, kako bi se osiguralo da se u ishodu uzmu u obzir sva njihova pitanja od značaja. Ovo bi pomoglo da se osigura da odluke koje proisteknu budu u potpunosti u skladu sa Okvirnom konvencijom u pogledu svih relevantnih zajednica.

² Savjetodavni odbor o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina, Mišljenje o Srbiji i Crnoj Gori ACFC/INF/OP/I(2004)002.

22. U isto vrijeme Savjetodavni odbor je svjestan da primjena zakona, politike i prakse najvjerojatnije neće uslijediti dokle god se to bude smatralo nečim “nametnutim” spolja i što nije usvojeno od strane značajnog dijela opšte javnosti. Ovaj rizik je posebno značajan u oblasti zaštite manjina, gdje je, dok god je možda teško doći do konsenzusa, bitno da novi zakoni budu usvojeni u što većoj mjeri, i na lokalnom nivou i van političke arene. Savjetodavni odbor je zaista stekao utisak da uvođenje nekih od standarda koji se odnose na manjine, uključujući Okvirnu konvenciju, ali i takvih zakona kao što je progresivni Zakon protiv diskriminacije na Kosovu, nije bilo opskrbljeno adekvatnim informacijama i naporima za podizanje svijesti i to ograničeno znanje i podrška je jedan od razloga zašto se do sada rijetko pozivalo na značajne odredbe o kojima je riječ.

III. POSEBNI KOMENTARI U POGLEDU ČLANOVA OD 1. DO 19.

Član 1.

23. Savjetodavni odbor cijeni činjenicu da ustavni okvir osigurava direktnu primjenu velikog broja međunarodnih instrumenata ljudskih prava koji se odnose na nacionalne manjine, uključujući Okvirnu konvenciju. Imajući u vidu specifičnu pravnu situaciju na Kosovu, međunarodni mehanizmi za nadgledanje ovih sporazuma nisu efikasno funkcionirali na Kosovu kojim do sada upravlja UNMIK, i to je pokrenulo legitimna pitanja o odgovornosti vlasti koje su uspostavljene na Kosovu. Ovaj proces nadgledanja je važan korak za razmatranje ovih pitanja, i Savjetodavni odbor smatra značajnim praćenje sličnih inicijativa u pogledu drugih značajnih sporazuma, iako je jasno da svaki od njih podrazumijeva specifična pravna i institucionalna pitanja koja treba razmotriti. U tom pogledu, Savjetodavni odbor je zadovoljan saznanjem da UNMIK planira da podnese izvještaj UN-ovim tijelima zaduženim za sporazume, o primjeni Međunarodnog Sporazuma o građanskim i političkim pravima i Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima.

24. Za Savjetodavni odbor je neophodno da ovo pitanje takođe bude razmotreno u predstojećim diskusijama koje se odnose na status Kosova na način koji osigurava ne samo sprovođenje i nastavak procesa nadgledanja primjene Okvirne konvencije na Kosovu, već i veću primjenu i nadgledanje ostalih međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima koja se bave pitanjima zaštite nacionalnih manjina..

Član 2.

25. Savjetodavni Odbor smatra da je sprovođenje načela sadržanih u ovom članu od velike važnosti za Kosovo, gdje lokalne institucije uz ograničeno iskustvo i stručnost moraju da pokažu da su odlučne da primijene odredbe Okvirne konvencije u dobroj namjeri da bi izgradile povjerenje između različitih zajednica, poslije ozbiljnih pomjeranja unazad, kao što su martovski događaji iz 2004. godine.

Član 3.

Opseg primjene Okvirne konvencije

26. Termin "nacionalna manjina" *per se* ne koristi se redovno u zakonodavstvu ili praksi na Kosovu, čini se da se radije koristi termin "zajednice".³ U isto vrijeme, svi se slažu da se Okvirna konvencija u mnogome odnosi na nealbanske zajednice na Kosovu, i takav stav je iznesen u izvještaju UNMIK-a. Savjetodavni odbor pozdravlja ovakav pragmatički pristup i

³ U Izvještaju UNMIK-a se navodi slijedeće: "Ustavni okvir i zakoni Kosova ne upotrebljavaju termin "nacionalna manjina" već "zajednice", taj termin se odnosi na stanovnike koji pripadaju istoj etničkoj, religijskoj i jezičkoj grupi. Smatra se da "zajednice" na Kosovu čine kosovski Albanci, kosovski Srbi, Turci, Bošnjaci, Goranci, Torbeši, Romi, Aškali, Egipćani i kosovski Hrvati."

slaže se da primjena Okvirne konvencije ne znači da bi termin “nacionalna manjina” trebao da bude upotrebljen u relevantnim zakonima, politici i praksi koje označavaju ove grupe.

27. Međutim, postoje različita neslaganja i nedosljednosti što se tiče priznavanja specifičnog identiteta određenih zajednica. Ovo posebno važi za zajednicu Egipćana koju vlasti često tretiraju kao dio zajednice Roma/Aškalija. Slično tome, Aškali su često tretirani kao i Romi što ne odražava praksu sopstvenog identiteta kod Aškalija. Predstavnici međunarodne zajednice često nazivaju gore pomenute zajednice kao “RAE zajednice”. Shvatajući da je ovaj termin bio osmišljen iz praktičnih razloga kako bi se lakše pozivali na sve njih, Savjetodavni odbor smatra da bi trebalo izbjegavati ovakav naziv jer može biti smatran znakom neprihvatanja specifičnih identiteta grupa o kojima je riječ.

Popis stanovništva i imovine i prikupljanje podataka

28. Savjetodavni odbor smatra da je jedna od ključnih inicijativa koje se odnose na primjenu Okvirne konvencije, planirani popis stanovništva i imovine. Organiziran je probni test popisa u određenim općinama od 31. oktobra do 15. novembra 2005⁴, s tim da će se cjelokupni popis obaviti u 2006. godini.

29. Savjetodavni odbor se slaže da je potrebno izvršiti popis na Kosovu i poboljšati statistiku, takođe i u pogledu etničkog sastava stanovništva. Postojeći statistički podaci su nepotpuni. Rezultati popisa iz 1991. godine su bili nepotpuni i u vrijeme njihovog objavljivanja, zbog ograničenog učešća u popisu i pošto je situacija na Kosovu kad se radi o etničkom sastavu stanovništva pretrpjela drastične promjene. Nedostatak pouzdanih podataka otežava izradu i sprovođenje načelne politike, programa i zakona o manjinama. Ovakvi podaci su neophodni, na primjer u cilju izrade i sprovođenja efikasnih i odgovarajućih mjera za osiguranje efikasnog učešća osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama u javnim tijelima ili, da bi se obezbujedila odgovarajuća podrška za upotrebu jezika manjina i kulture u obrazovanju i ostalim oblastima. Bolji statistički podaci su takođe preduslov za djelotvornu i objektivnu primjenu predviđenog zakona o upotrebi jezika, koji u svom sadašnjem obliku sadrži brojne norme za primjenu mnogih njegovih ključnih odredbi.

30. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da su vlasti koje su odgovorne za pripremu popisa stanovništva i imovine svjesne potrebe uzimanja u obzir izvesnih ključnih načela sadržanih u Članu 3 Okvirne konvencije, uključujući pravo da se prema nekome ophodi ili ne ophodi kao prema pripadniku nacionalne manjine, to je pravo koje je zagarantirano Ustavnim okvirom. Na primjer, dok je zakon Kosova o popisu stanovništva i imovine kojeg je usvojila Skupština Kosova i kojeg je proglasio SPGS 13. decembra 2004. godine, nažalost dvosmislen kada je ova tema u pitanju, u formularima za popis koji su izrađeni prije probnog popisa i brojni priručnici izdati 31. oktobra 2005. godine jasno iznose da pojedinci nemaju obavezu da odgovore na pitanja koja se tiču njihove nacionalne/etničke pripadnosti ili na pitanje o njihovoj vjeroispovijesti.

⁴ Probni popis je izvršen od 13. oktobra do 15. novembra u šest općina na Kosovu, u Prištini, Prizrenu, Gnjilanu, Kačaniku, Novom Brdu i Srbici.

31. Međutim, postoji rizik koji je vezan za organiziranje popisa u sadašnjim okolnostima na Kosovu. Osim problema oko prostora Ureda za statistiku Kosova (USK) koji je odgovoran za prikupljanje, obradu i distribuciju statističkih podataka, i propusta pri ključnim garancijama za zaštitu podataka, proces popisa će se suočiti sa ozbiljnim legitimnim problemima ako u njemu ne budu učestvovala sve zajednice na Kosovu, uključujući Srbe, Rome i ostale manjinske zajednice. Trenutno ima neslaganja sa nekim ključnim aspektima procesa, naročito da li interno raseljena lica (IRL) i ostali koji žive van Kosova više od 12 meseci treba da budu uključeni u proces popisa. Savjetodavni odbor smatra da ovo pitanje zaslužuje posebnu pažnju i da u ovom kontekstu treba uzeti u obzir mišljenje predstavnika manjinskih zajednica. Iako je Savjetodavni odbor bio svjestan različitih tehničkih, metodoloških i ostalih problema, smatra, da vlasti u procesu utvrđivanja pouzdanije statistike treba da pronađu načina da u taj proces uključe ona raseljena lica koja žele da se vrate.

32. Savjetodavni odbor smatra da bi sprovođenje popisa bez jasne perspektive šireg učešća svih zajednica i bez podrške manjinskih zajednica moglo da ima negativne implikacije ne samo u smislu kvaliteta dobijenih statističkih podataka već i u smislu primjene različitih načela Okvirne konvencije. Čini se da treba dalje ojačati povjerenje i podršku za ovaj proces, kao što je ukazano činjenicom da planovi za sprovođenje probnog popisa u periodu oktobar- novembar 2005. godine u općini Leposavić sa većinskim srpskim stanovništvom, nisu mogli da budu spovedeni.

33. S obzirom na gore rečeno, Savjetodavni odbor smatra da je vjerovatno potrebno više vremena za pripremu sveobuhvatnog popisa nego što su trenutno vlasti predvidjele, i napominje da je odlaganje popisa jedna od preporuka koju su dali stručnjaci Vijeća Evrope, Evropske komisije i Ujedinjenih naroda koji su izvršili međunarodnu posmatračku misiju o popisu na Kosovu od 17-20. oktobra 2005. godine.

34. Savjetodavni odbor ističe da su na Kosovu podaci o pripadnosti pojedinaca zajednici takođe prikupljeni u raznim drugim kontekstima, počevši od obrazovanja do zaposlenja, uključujući i na općinskom nivou. Slažući se da postoji potreba da se dobiju kvalitetni podaci u ovim oblastima, Savjetodavni odbor naglašava da prikupljanje podataka o pripadnosti pojedinaca određenoj manjinskoj zajednici treba da bude obezbijeđeno različitom pravnom zaštitom, uključujući i zaštitu ličnih podataka. S obzirom da značaj zaštite podataka još uvijek nije zadobio adekvatnu pažnju na Kosovu, Savjetodavni odbor bi želio da istakne načela utvrđena u preporukama (97) 18 Vijeća Ministara u vezi sa zaštitom prikupljenih i obrađenih ličnih podataka u statističke svrhe. Takođe je važno da bude zaštićeno pravo da neko ne bude tretiran kao osoba koja pripada nacionalnoj manjini, a da osobe o kojima je riječ budu stalno informirane o tome da je dostavljanje podataka o njihovoj pripadnosti određenoj zajednici dobrovoljno, u skladu sa Poglavljem 4. Ustavnog okvira.

Član 4.

Zakon protiv diskriminacije i pravni lijek

35. Savjetodavni odbor ističe sa zadovoljstvom da su vlasti na Kosovu uvele napredni zakon protiv diskriminacije kojeg je usvojila Skupština Kosova, i kojeg je objavio SPGS 20.

avgusta 2004. godine (Uredba UNMIK-a br. 2004/32). Pomenuti zakon osigurava dalekosežne garancije protiv direktne i indirektne diskriminacije u javnoj i privatnoj oblasti. Zakon ne uvodi posebnu strukturu za borbu protiv diskriminacije na etničkoj osnovi, ali povjerava Ombudsmanu i sudovima zadatak da primaju žalbe i zahtjeve koji se odnose na diskriminaciju, u skladu sa postojećim zakonima.

36. Savjetodavni odbor naglašava da je važno da ovaj zakon bude u primjeni kako bi zaštitio od diskriminacije osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama, i posebno je zabrinut zbog problema koji se odnose na primjenu ovog zakona u praksi i zbog prisustva *de facto* diskriminacije osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama na Kosovu. Čini se da ovakvi problemi dominiraju u odnosu na Srbe i Rome, ali i osobe koje pripadaju ostalim manjinskim zajednicama takođe kažu da imaju izvjesnih problema po ovom pitanju.

37. Uprkos gore pomenutim problemima, na Zakon protiv diskriminacije su se rijetko pozivale pred pravosuđem osobe koje pripadaju manjinama. Ovakvo stanje je djelimično zbog nepoznavanja zakona, ali izgleda i da je povezano sa značajnim problemima koji negativno utiču na pristup pravdi na Kosovu, uključujući, *između ostalog*, nedostatke raspoložive pravne pomoći i puno nezavršenih predmeta. Dok se mnogi problemi odražavaju i na osobe koje pripadaju većinskoj zajednici, posljedice tih problema su ozbiljne za IRO i ostala lica koja pripadaju manjinskim zajednicama. Štaviše, broj osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama a koje rade u pravosudnim strukturama, uključujući sudije i ostalo osoblje, je nesrazmjerno mali. To otežava povjerenje manjinskih zajednica u pravosudni sistem. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da vlasti otvoreno priznaju ovakve probleme koji se odnose na pravosuđe, kao i izvještaj UNMIK-a, i brojne inicijative koje su pokrenute kako bi se ovi problemi razmotrili, ali primjena ovakvih inicijativa se suočila sa različitim preprekama i dala je samo ograničeno vidljive rezultate.

38. U ovakvim okolnostima, kancelarija Ombudsmana je često najpristupačnija opcija za navodne žrtve diskriminacije, i ova kancelarija je zaista postala značajna institucija od povjerenja za osobe koje pripadaju manjinskim zajednicama, ne samo kada se radi o slučajevima diskriminacije, već i u pogledu sprovođenja njihovih prava općenito. Jedan važan element rada Ombudsmana je da on u svom svojstvu može da pokrene pitanja kod međunarodnih vlasti koje su često u stanju da preduzmu mjere za razmatranje utvrđenih negativnih pojava.

39. U vezi sa gore navedenim, Savjetodavni odbor smatra da je prerano u ovoj fazi izvršiti planirani transfer institucije Ombudsmana koja je trenutno pod međunarodnim rukovodstvom, na potpuno lokalnu instituciju. Savjetodavni odbor smatra da ovakav transfer ne bi smio da se izvrši prije nego što se sa sigurnošću procijeni da institucija Ombudsmana može efikasno da funkcioniše kao lokalna institucija, bez podrivanja povjerenja koje je izgradila kod manjinskih zajednica.

Sloboda kretanja

40. Okvirna konvencija ne garantira eksplicitno slobodu kretanja, ali ovo načelo je sadržano u garancijama sadržanim u Članu 4. Okvirne konvencije, kao što je ukazano u objašnjenju

Okvirne konvencije. Značaj slobode kretanja je ispravno istaknut u planu za primjenu standarda na Kosovu od 6. jula 2004. godine, koji sadrži nekoliko značajnih poduhvata po ovom pitanju. Ovo je oblast u kojoj se osobe koja pripadaju manjinskim zajednicama i dalje suočavaju sa posebno ozbiljnim problemima, koja proističu iz iskustva diskriminacije, međuetničkog neprijateljstva i ostalih faktora. Bilo je nekih lokalnih poboljšanja po ovom pitanju u izvjesnim oblastima, ali cjelokupna situacija je i dalje neusklađena, uključujući veliki broj osoba koje nisu u stanju da se vrate svojim kućama, kao i ozbiljne prepreke u smislu pristupa različitim službama, počevši od zdravstvenih službi do sudova i javnog prijevoza.

41. Iako su neki komentatori obrazlagali da su problemi koji se odnose na slobodu kretanja samonametnuti i ispunjeni pogrešnim informacijama koje preuveličavaju ozbiljnost problema, Savjetodavni odbor ne dijeli ovakvo mišljenje. Nedavno iskustvo određenih pojedinaca, uključujući i događaje nasilja iz marta 2004. godine, su razumljivo otežali, ako ne i onemogućili, da mnogi vjeruju da napredak postignut u smislu poboljšanja međuetničkih odnosa odražava dugotrajnu tendenciju. Povjerenje u održivost napredka je takođe narušeno slučajevima zastrašivanja i ostalim incidentima koji se redovito dešavaju a koji su upereni protiv određenih manjinskih zajednica kao i percepcijom da postoji visoki stepen etnički motiviranih zločina koji nisu kažnjeni (pogledajte takođe komentare u Članu 6.) Vlasti treba da priznaju svoju odgovornost za preduzimanje proaktivnih mjera. U isto vrijeme, Savjetodavni odbor se slaže da mediji na Kosovu i bilo gdje u regionu imaju posebno osjetljivu ulogu u izvještavanju o ovoj oblasti.

Proces povratka, potpuna i efikasna ravnopravnost

42. Savjetodavni odbor smatra da je potpuna i efikasna ravnopravnost osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama na Kosovu daleko od ostvarenja u mnogim oblastima. Postoji potreba da se dalje slijede pozitivne mjere na primjer u oblasti zaposlenja, nadovezujući se, *između ostalog*, na iskustva koja su stečena u sprovođenju kampanje za zapošljavanje osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama, a koju je inicirala Vlada Kosova u januaru 2005. godine. Iako je Savjetodavni odbor svjestan da je sveukupna ekonomska situacija na Kosovu veoma teška a stopa nezaposlenosti nesrazmjerno visoka i kod Albanaca, lica koja pripadaju manjinskim zajednicama, uključujući Gorance, Rome, Aškalije, Egipćane i interno raseljene Srbe, jesu često u posebno teškoj situaciji u ovom pogledu (pogledajte takođe komentare koji se na ovo odnose u Članu 15.).

43. Savjetodavni Odbor podsjeća da je ovo pitanje povezano sa procesom povratka, jer je za povratak potrebna ne samo sigurnost već i mogućnosti zaposlenja. Imajući na umu da uglavnom seosko stanovništvo razmišlja o povratku, važno je da se obezbijedi efikasni povrćaj njihove imovine i pristup poljoprivrednom zemljištu. Općenito, što se tiče procesa povratka, Savjetodavni odbor uvažava činjenicu da vlasti smatraju to prioritarnim pitanjem i da je to ključni element plana za primjenu standarda. U isto vrijeme, Savjetodavni odbor smatra da u ovom procesu treba uzeti u obzir slobodu izbora mjesta boravka osoba o kojima je riječ, i da oblik i primjena pomoćnih mjera budu dovoljno fleksibilni da udovolje činjenici da za mnoga lica nije povoljno da se vrate u određeno mjesto prvobitnog stanovanja, iz objektivnih i subjektivnih razloga, počevši od problema sigurnosti do ograničenih izgleda za zapošljavanje.

44. Uprkos različitim naporima za olakšanje procesa povratka, Savjetodavni odbor je zabrinut da jedno pitanje koje u ovom kontekstu nije zadobilo adekvatnu pažnju jeste situacija Aškalija i lica koja pripadaju ostalim manjinskim zajednicama a koja su nasilno vraćena na Kosovo iz zapadne Evrope i koja nemaju pravo na pomoć kao što to imaju lica koja su se dobrovoljno vratila. Iako to prevazilazi opseg ovog Mišljenja da se komentira o preporučljivosti primjene ovakvih nasilnih povratka na Kosovo u sadašnjim okolnostima, Savjetodavni odbor izražava žaljenje što ni UNMIK, ni PIS nisu uveli sistematsku pomoć ili ostale mjere kako bi se olakšalo integriranje pojedinaca koji su vraćeni na silu (pogledajte takođe komentare u gore navedenom stavu 17. o problemima zbog nedostatka jasnoće u vezi sa raspoređenim odgovornostima). Ipak, ovim licima je prijeko potrebna takva podrška, pomoć ili smjernice, imajući u vidu da je veliki broj njih godinama živjelo u inozemstvu i nemaju jake veze sa općinom u koju su vraćeni. Predložene su određene inicijative za poboljšanje situacije, uključujući i međunarodnu organizaciju za migraciju (IOM), ali izgleda da nema dovoljno finansijske pomoći za razmatranje ovako značajnog pitanja koje se direktno odnosi na potpunu i efikasnu ravnopravnost osoba o kojima je riječ.

Romi

45. Savjetodavni odbor smatra da su Romi u posebno teškoj situaciji na Kosovu do te mjere da bi strateški pristup razmatranja njihovih problema trebao da bude zagarantiran. Njihovi ozbiljni ekonomski i socijalni problemi u ovim oblastima, stambeni, obrazovanje i zaposlenje su pogoršani zbog diskriminacije sa kojom se suočavaju kao i zbog antiromskog osjećanja koje preovladava kod većinske zajednice, ograničene slobode kretanja što takođe utiče na ostvarivanje njihovih drugih prava. Romi i njihova imovina su često bili meta međuetničkog nasilja prije i nakon martovskih događaja 2004. godine, a trenutno je njihov pristup imovini u mnogim slučajevima ozbiljno otežan zbog nedostatka adekvatne dokumentacije.

46. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da poslije dugo godina nereagiranja, problemi Roma zadobijaju veću pažnju u međunarodnim krugovima i kod lokalnih vlasti. Ovo je posebno slučaj u vezi sa alarmantnom situacijom u kampu Roma u oblastima sjeverne Mitrovice i Zvečana koje kontroliraju Srbi. Mnogi Romi su živjeli godinama u ovom kampu nakon uništenja Mahale (*tj.* tradicionalnog naselja) u 1999. god. gdje je živjelo nekih 8.000 Roma, Aškalija i Egipćana na južnoj obali rijeke Ibar u Mitrovici. Pored toga što uglavnom žive u stambenim uslovima ispod standarda, stanovnici ovog kampa koji se nalazi blizu rudnika olova Trepča i deponije smeća su prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO) izloženi jako velikom stepenu uticaja olova. Situacija koja predstavlja ozbiljni zdravstveni problem, posebno za djecu i trudnice, nije u suglasnosti sa načelima sadržanim u Članu 4. Okvirne konvencije i zahtijeva hitno reagiranje i preduzimanje određenih mjera.

47. Ozbiljna kašnjenja u razmatranju ovog pitanja – koje samo sada kada je zadobilo pažnju međunarodne zajednice UNMIK i ostale vlasti na Kosovu smatraju prioritetom, ugrozila su sadašnje napore za preduzimanje odlučnih mjera i to je otežalo sticanje poverenja kod ovih Roma i dobijanje njihove podrške u vezi sa predviđenim mjerama. Sadašnji plan kosovskih vlasti je da presele Rome na privremenu lokaciju dok nove kuće ne budu izgrađene na prvobitnom mjestu u Mahali na južnoj obali rijeke Ibar u Mitrovici. Lideri Roma u kampu se protive planu o privremenom preseljenju, izražavajući zabrinutost da ovo privremeno mjesto

može da postane stalni boravak. Ovakve zabrinutosti su intezivirane ograničenom finansijskom podrškom od strane donatora i time što se ne zna vremenski rok za izgradnju Mahale.

48. Savjetodavni odbor smatra da je veoma važno izbjeći nepotrebno politiziranje ovog suštinskog humanitarnog problema i problema ljudskih prava i da prevashodno briga svih uključenih treba da bude usmjerena na dobro stanje i zdravlje Roma o kojima je riječ. Konačno, Savjetodavni odbor naglašava da vlasti moraju da budu oprezne pri osiguranju da sadašnji proces ponovnog otvaranja brojnih rudnika na Kosovu sadrži sveobuhvatne standarde životne sredine koji se strogo primjenjuju i tako da se osigura da ubuduće manjinske zajednice i ostali ne budu izloženi sličnim problemima.

Član 5.

49. Plan za primjenu standarda na Kosovu naglašava značaj doprinosa svih zajednica kulturnom nasljeđu Kosova. Savjetodavni odbor ističe da Ministarstvo kulture, omladine i sporta ima mandat da promovira kulturne, sportske i omladinske aktivnosti i veze sa Članovima svih etničkih, religijskih i jezičkih zajednica. Izvještaj UNMIK-a sadrži spisak osnovnih projekata koje su pokrenule manjinske zajednice koje podržava pomenuto Ministarstvo, mada se čini za se mnogi od njih odnose uglavnom na sportske i ostale aktivnosti manjinskih zajednica i kao takvi nemaju za cilj promoviranje kulture manjina.

50. Čak i ostavljajući po strani situaciju sa Srbima, teško je procijeniti razvoj podrške kulturnim manjinama na Kosovu u proteklim godinama zbog pretrpljenih drastičnih promjena, što se takođe odrazilo na postojanjem paralelnih struktura. Međutim, informacije koje je Savjetodavni odbor primio ukazuju da je ovakva podrška previše ograničena i prema izvjesnim manjinskim zajednicama naponi za pružanje podrške i promoviranje njihovih kultura su se smanjili tokom godina. Ovakvu zabrinutost su iznijele pred Savjetodavni odbor osobe koje pripadaju turskoj zajednici, koje su pomenule probleme sa kojima se suočavaju, *između ostalog*, održavanje kulturnih institucija u oblasti pozorišta i muzike. Neke druge zajednice, uključujući predstavnike Aškalija i Egipćana, takođe smatraju da nemaju dovoljno podrške i pomoći za zaštitu i promoviranje njihovog kulturnog identiteta. Promoviranje kultura manjina je trpjelo i zbog činjenice što su mnoge uvažene kulturne ličnosti, uključujući i Rome napustili Kosovo.

51. Uzimajući u obzir gore pomenute komentare u vezi pružanja podrške kulturnim inicijativama manjinskih zajednica, Savjetodavni odbor smatra da je uključenje predstavnika nacionalnih manjina u relevantan proces donošenja odluka od suštinskog značaja da bi se osiguralo da ograničeni resursi budu distribuirani na optimalan način. Savjetodavni odbor ohrabruje vlasti da razmotre da li je sadašnji sistem, pomenut u izvještaju UNMIK-a, sa dva stručnjaka iz manjinske zajednice u Odboru odgovornom za odabir projekata koji treba da budu finansirani, dovoljan da osigura ovakvo uključanje manjina.

52. Na Kosovu, u sprovođenju Člana 5. Okvirne konvencije, posebni izazov je činjenica da su kulturna i ostala mjesta koja predstavljaju srpsku zajednicu i Srpsku pravoslavnu crkvu bili nekoliko puta meta na Kosovu. Najžešći primjer ovoga je uništavanje pravoslavnih vjerskih objekata, uključujući i martovske događaje u 2004. godini. Ohrabrujuće je da je nakon izvjesnih

kašnjenja proces restauracije oštećenih mjesta u toku, pod pokroviteljstvom Komisije za rekonstrukciju pravoslavnih vjerskih objekata na Kosovu (KR), osnovane u maju 2005. godine, od strane Vijeća Evrope, Evropske komisije i UNMIK-a. U isto vrijeme, prijavljeno je da je i nedavno bilo incidenata na ovim objektima, uključujući i krađu u jednog dijela krova na crkvi Bogorodice Ljeviske u Prizrenu u 2005.g.

Član 6.

Napori za borbu protiv međuetničkog neprijateljstva

53. Savjetodavni odbor zapaža da je došlo do poboljšanja normativnog okvira za borbu protiv međuetničke mržnje na Kosovu, uz specifičnu Uredbu UNMIK-a o zabrani podsticanja nacionalne, rasne, vjerske i etničke netrpeljivosti ili netolerancije i ostalih normi koje obezbjeđuju značajne garancije u ovom pogledu. Međutim, postoji veliki jaz između normi i realnosti u ovoj oblasti. Prema UNMIK-u, nasilje velikih razmjera nad osobama koje pripadaju manjinskim zajednicama je sada u opadanju na Kosovu. Međutim, Savjetodavni odbor zapaža, da se ovakvo nasilje zapravo i dogodilo, kao što je nedavno bilo u martu 2004.godine i da ima ozbiljnih primjera da se često prijavljuju međuetnička neprijateljstva (o incidentima na vjerskim objektima, pogledajte komentare u Članu 5 i 8.). Dakle, generalno mišljenje je da se mnogi primjeri svakodnevnog međuetničkog neprijateljstva i zastrašivanja ne prijavljuju organima zaduženim za sprovođenje zakona, često zbog nedostatka povjerenja u institucije i djelotvornost pomoći koja je na raspolaganju.

54. Međutim, procjena razvoja događaja u ovoj oblasti je veoma teška zbog činjenice da ne postoje detaljni podaci o statusu istraga i krivičnom gonjenju etnički motiviranih incidenata još od 1999. godine. Savjetodavni odbor smatra da postoji glavni propust, posebno u društvu kao što je Kosovo, gdje je važno pokazati na transparentan način kako se javne institucije ophode prema međuetničkim incidentima i da se osigura da procesi u vezi s tim budu objektivni, nepristrasni i pravedni. Savjetodavni odbor zahtijeva od Ureda UNMIK-a za zajednice, povratak i pitanja manjina, kao i od relevantnih vlasti, da pristupe planu osnivanja ove baze podataka kao prioritetnom pitanju.

55. Jasno je da su iskustva iz martovskih događaja 2004. godine, u toku kojih kosovske snage (KFOR), UNMIK i lokalna policija nisu bile u stanju da efikasno zaštite osobe koje pripadaju manjinskim zajednicama, ozbiljno narušila njihovo povjerenje u sposobnost organa za sprovođenje zakona u razmatranju međuetničkog nasilja. Činjenica je da su brojna krivična djela nad pripadnicima manjinskih zajednica i dalje neriješena, to je doprinijelo da su mnoge osobe koje pripadaju manjinskim zajednicama mišljenja da postoji veliki broj nekažnjenih djela koja se odnose na etnički motivirane zločine nad osobama koje pripadaju manjinskim zajednicama. Savjetodavni odbor naglašava da je energična istraga i krivično gonjenje za teške međuetničke zločine, uključujući i nasilne napade iz marta 2004. godine, *sine qua non* za iskreni napredak u međuetničkim odnosima na Kosovu.

56. Uprkos gore pomenutim problemima, Savjetodavni odbor priznaje da su neki ozbiljni napori preduzeti u ovoj oblasti, ne samo od strane međunarodnih snaga, već i od strane Kosovske policijske službe (KPS), koja gleda da izgradi svoj kredibilitet i povjerenje kod

manjinskih zajednica. Jasno je da je upošljavanje policijskih službenika iz manjinskih zajednica od velike važnosti, ne samo u oblastima gdje žive manjinske zajednice već i na drugim mjestima, i da je to jedan od ključnih faktora koji utiče na budući uspjeh ove institucije. U isto vrijeme, važno je da KFOR i ostali međunarodni akteri – ključni elementi u naporima za poboljšanje sigurnosti i slobode kretanja u određenim oblastima osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama-održe njihovo pristustvo dok god je potrebno, i da mišljenja predstavnika manjinskih zajednica budu uzeta u obzir u procesu donošenja odluka.

57. Savjetodavni odbor smatra da je važno da vlasti na svim nivoima stalno promoviraju toleranciju i odmah javno osude sve slučajeve međuetničkog nasilja i ostalih incidenata. To je od velikog značaja za Kosovo gdje su jako napeti i krhki međuetnički odnosi. Izgleda da, nakon suviše sporog reagiranja na nasilje iz marta 2004. godine, brojni politički lideri u PIS postepeno prihvataju značaj ovakvih poruka, ali nažalost, one nisu dovoljno odjeknule, uključujući i općinski nivo. U tom kontekstu, Savjetodavni odbor cijeni što je Vlada Kosova učinila neke napore da podstakne općinske lidere da osude etnički motivirane zločine i zločine drugih oblika.⁵ Međutim, postoji nada da će politička elita krajnje iskreno usvojiti i vrednovati važnost dobre prakse u ovoj oblasti, i da je neće posmatrati kao puko neophodni korak u procesu primene standarda sa kojim se složila.

⁵ Pogledajte pismo Premijera Kosova od 23. januara 2005. godine upućeno predsednicima Skupština općina, ponovo objavljenog u Izvještaju UNMIK-a, Dodatak XI.

Uloga medija

58. Uloga medija je ključni faktor u sprovođenju Člana 6. Okvirne konvencije. To se ponovo pokazalo u martovskim dešavanjima iz 2004. godine u kojima je neprijateljstvo prema osobama koje pripadaju manjinskim zajednicama (uglavnom Srbima, ali i Romima, Aškalima i Egipćanima) bilo podstaknuto načinom na koji su mediji, posebno izvjesne televizijske stanice, izvještavale o događajima. Ohrabrujuće je da su nakon toga preduzeti koraci za razmatranje ovog problema od strane Privremenog Komesara za medije (PKM), i izgleda da je bilo napredka po ovom pitanju. Važno je učiniti dalji napredak, posebno sada kada samoregulatorna tela kosovskih medija preuzimaju više nadležnosti u ovoj oblasti. Veća uloga lokalnih organa treba da bude potpomognuta inicijativama nadgledanja, kako bi se pratio razvoj događaja u ovoj oblasti.

Član 7.

59. Savjetodavni odbor pozdravlja što Ustavni okvir osigurava opće garancije u pogledu prava sadržanih u Članu 7. Okvirne konvencije. U isto vrijeme, postoji potreba za reformom zakonodavstva u ovoj oblasti imajući na umu izvjesne važeće zakone, uključujući i zakon o javnim okupljanjima iz 1981. godine, koji sadrže zastarjele pojmove i ne odražavaju u potpunosti važeće standarde ljudskih prava pomenutih u Ustavnom okviru.

60. Ključni element u procesu zakonodavne reforme je Zakon o slobodi udruživanja koji je usvojila Skupština Kosova u februaru 2005. godine i koji trenutno razmatra SPGS. Imajući u vidu da će zakon biti od veliko značaja i za osobe koje pripadaju manjinskim zajednicama, Savjetodavni odbor zahtijeva od vlasti da osiguraju da ne bude nepotrebnih prepreka u procesu registracije i da se osnove za odbijanje registrovanja nevladinih organizacija ne shvate suviše općenito. Dakle, Savjetodavni odbor naglašava da sloboda udruživanja ne treba da bude sagledana kao pravo koje važi samo za registrovana udruženja.

61. Predstavnicima manjinskih zajednica nisu obavijestili Savjetodavni odbor o značajnim formalnim poteškoćama u vršenju njihovog prava na slobodu udruživanja ili okupljanja. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu što postoji veliki broj registrovanih nevladinih organizacija koje su aktivne na Kosovu. Mada prema sadašnjim vazećim propisima⁶ UNMIK može da odbije prijavu udruženja ako se smatra da njen statut krši "bilo koju Uredbu UNMIK-a", a prema izvještaju UNMIK-a ni jedna prijava za registraciju nije bila odbijena od 1999. godine.

62. U isto vrijeme, na primjenu prava prema Članu 7. u praksi utiču u velikoj mjeri *de facto* ograničenja slobode kretanja i problemi sigurnosti. Stalni problemi koji se odnose na međuetničke odnose i društvene odnose prema određenim zajednicama mogu da imaju efekat zamrzavanja prirode i vidljivosti aktivnosti nekih manjinskih udruženja u izvesnim oblastima, kao i na slobodu izražavanja osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama (pogledajte komentare u vezi sa tim u Članu 9).

⁶ Uredba UNMIK-a br. 1999/22 o registraciji i radu nevladinih organizacija na Kosovu.

Član 8.

63. Ostvarivanje prava na izražavanje vjerske pripadnosti je posebno izazov na Kosovu. Dok ima nekih pozitivnih kretanja u ovoj oblasti što se tiče nekih vjeroispovijesti, prošli nemiri i međuetničko nasilje obuhvatili su brojne napade na srpske pravoslavne vjerske objekte. Ovakvi napadi su posebno bili česti u martovskim događajima 2004. godine (pogledajte komentare u vezi s tim u Članu 5). Pored ključnih pitanja zaštite i rekonstrukcije ovih mjesta, Savjetodavni odbor smatra da je od suštinskog značaja da vlasti kao i vjerski lideri pokažu poštovanje prema verskoj raznolikosti na Kosovu i da stalno rade na povećanju tolerancije i uzajamnog poštovanja u ovoj sferi.

64. Savjetodavni Odbor takođe daje veliku važnost sadašnjem procesu usvajanja zakona o vjerskim slobodama i pravnom statusu vjerskih zajednica kao i naporima sadašnjih vlasti da dovrše proces izrade ovog sveobuhvatnog zakona. Važno je da taj zakon bude u potpunosti usklađen sa načelima Člana 8. Okvirne konvencije. U tom pogledu, Savjetodavni odbor pozdravlja izvesna poboljšanja na izradi zakona i nada se da će vlasti olakšati uključenje predstavnika srpske pravoslavne crkve u proces izrade zakona.

Član 9.

65. Savjetodavni odbor zapaža da nema formalnih restrikcija pri upotrebi manjinskog jezika u medijima na Kosovu, i Poglavlje 4. Ustavnog okvira sadrži odredbe vrijedne pohvale o pravima zajednica i njihovih pripadnika na pristup informacijama na maternjem jeziku, na pristup i njihovu zastupljenost na javnim radiodifuznim medijima kao i na televizijskim kanalima na relevantnom jeziku.

66. Što se tiče prakse, Savjetodavni odbor je zapazio informacije sadržane u izvještaju UNMIK-a o značajnom broju medija na jeziku manjina. Međutim, predstavnici brojnih manjinskih zajednica su saopštili da ima propusta u smislu situacije u oblasti medija. Čak iako situacija kod štampanih medija nije u potpunosti zadovoljavajuća, u pogledu Goranaca, Roma, Askalija i Egipćana, glavna zabrinjavajuća oblast je pristup manjinskih zajednica radiodifuznim medijima.

67. U vezi sa izdavanjem dozvola radiodifuznim medijima što je trenutno nadležnost Privremenog komesara za medije (PKM), ključna briga koja je iznesena pred Savjetodavni odbor je obrada prijava za dozvole za emitiranje u oblastima kojima usluge nisu dovoljno pružene, i prijava za multietničke stanice. Proces znatno kasni, i neke osobe koje pripadaju manjinskim zajednicama još uvijek čekaju na odgovor na svoje prijave koje su podnijele kada je započeo proces u 2003. godini. Savjetodavni odbor smatra da je važno da PKM obradi pomenute prijave kao prioritetan predmet, i Savjetodavni odbor se nada da će uskoro biti donesene odluke o izdavanju dozvola i da će to dalje poboljšati pristup radiodifuznim medijima od strane lica koja pripadaju manjinskim zajednicama.

68. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu što Uredba UNMIK-a br. 2001/13 o uspostavljanju radiotelevizije Kosova sadrži specifične garancije za emitiranje programa na jeziku manjina javnom radiodifuznom servisu, osiguravajući da najmanje 15% programa na radioteleviziji Kosova (RTK), uključujući i vijesti u udarnom terminu, mora da bude na jeziku/jezicima zajednica koji nije jezik većinske zajednice, i na televiziji i na kombiniranom emitiranju RTK na radio frekvencijama. Savjetodavnom Odboru je bilo zadovoljstvo čuti da su slične garancije, čak iako su formulirane na fleksibilniji način, obuhvaćene u nacrtu zakona o RTK, čija je priprema u toku, i da što više općih odredbi o ovom pitanju takođe bude obuhvaćeno u nacrtu zakona o jezicima.

69. Shodno gore pomenutoj obavezi, RTK redovno emitira programe na jeziku manjina, na bošnjačkom, romskom, srpskom i turskom jeziku. Osim ovih pozitivnih mjera, Savjetodavni odbor ohrabruje RTK da uzme u obzir posebne potrebe ostalih manjinskih zajednica kao što su zajednica Aškalija i Egipćana čiji je maternji jezik uglavnom albanski.

70. Takođe, pripadnici manjinskih zajednica su izrazili još nekoliko zabrinutosti koje čini se nastaju usljed tehničkih poteškoća. Ovo uključuje nemogućnost prijema javnog TV servisa u nekim oblastima gdje žive goranska i bošnjačka zajednica gdje se od stanovnika zahtijeva, shodno Uredbi UNMIK-a na tu temu, da plate standardnu televizijsku pretplatu kako bi potpomogli rad RTK i radija. Shvatajući da ovakvi problemi prijema takođe utiču na većinsko stanovništvo u nekim oblastima, Savjetodavni odbor smatra da je ovo značajno pitanje, ne samo u smislu pristupa osoba medijima, već u smislu njihovog učešća i integracije.

Član 10.

Pravni okvir o upotrebi manjinskih jezika

71. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da su odredbe Člana 10, stav 2, o upotrebi manjinskih jezika u odnosima sa javnim vlastima, odražavaju u pravnom okviru Kosova, uz garancije u različitim pravnim tekstovima, uključujući Ustavni okvir, Uredbu UNMIK-a br. 2000/45 o Samoupravi općina na Kosovu i zakon iz 1977. godine o primjeni ravnopravnosti jezika i alfabeta u Socijalističkoj autonomnoj pokrajini Kosovo (1977. SAP Zakon o jezicima). Ispostavlja se, da će prema gore pomenutim normama albanski i srpski jezik biti u ravnopravnoj upotrebi.

72. Postoje pravne garancije u vezi sa upotrebom jezika zajednica čiji maternji jezik nije albanski ni srpski. To podrazumijeva mogućnost da se pripadnici ovih zajednica obraćaju Skupštini Kosova na maternjem jeziku i da imaju pristup zakonima prevedenim na njihov jezik. Slične odredbe postoje na lokalnom nivou sa osobama koje pripadaju ovim zajednicama a koje imaju pravo da komuniciraju na maternjem jeziku sa općinskim organima i sa njihovim općinskim javnim službenicima.

73. Međutim, Savjetodavni odbor smatra da je sadašnji pravni okvir dosta složen i da nedovoljno i nejasno ukazuje na operativne propise u vezi upotrebe jezika. Posebno, postojeći zakoni ne definišu uslove upotrebe jezika koji nije albanski i srpski u kontaktima sa vlastima ili mogući zvanični status ovih jezika. Savjetodavni odbor zapaža da u odsustvu bilo kakvih

normi u zakonima, općine su ostavljene sa dosta diskrecionih ovlaštenja u utvrđivanju propisa koji se odnose na upotrebu jezika zajednica u datoj općini. Jedino uputstvo je dato u Članu 9. gore pomenute Uredbe UNMIK-a, koja naglašava potrebu da se uzme u obzir etnički sastav stanovništva u općini.

74. Savjetodavni odbor zapaža da je situacija sa upotrebom turskog jezika posebno nejasna. SAP Zakon o jezicima iz 1977. godine –koji sadrži odredbe koje su jos uvijek vazeće prema Uredbi UNMIK-a 1999/24 – generalno osigurava ravnopravnost albanskog, srpsko-hrvatskog i turskog jezika “u oblastima u kojima žive pripadnici turske zajednice”. Savjetodavni odbor shvata da su ove odredbe podstakle očekivanja kod turske zajednice, uključujući i prijevod, tako da turski jezik generalno dobije status sličan albanskom i srpskom jeziku danas na Kosovu, bez obzira na brojčanu važnost turske zajednice koja živi u određenim regionima. Ovo pitanje treba razjasniti.

Upotreba jezika manjinskih zajednica u praksi

75. Što se tiče prakse, Savjetodavni odbor zapaža da postoji ozbiljan propust u primjeni prava na upotrebu jezika kod lica koja pripadaju manjinskim zajednicama. Operativni tim za pridržavanje jezičkih standarda, osnovan u januaru 2004. godine, je zaključio, kao što je pomenuto u izvještaju UNMIK-a da je “slobodna upotreba i poštovanje pravnih zahtjeva o jezicima i dalje u najbolju ruku mlaka a u najgoru ruku ignorirana.” Savjetodavni odbor je svjestan da je Kosovo suočeno sa problemima kapaciteta, uključujući nedovoljan broj ustanova, nedostatak kvalificiranih prevodilaca i ograničene resurse, kako bi se sproveli zahtjevi o standardima upotrebe jezika. Ti problemi oko kapaciteta su rezultirali, *između ostalog*, u netačnom prijevodu zakona na albanskom i srpskom jeziku, i to je takođe razlog što je ograničeni broj zakona preveden na ostale jezike zajednica. U isto vrijeme, Savjetodavni odbor shvata da nedostatak političke volje u izvjesnim oblastima da primijeni propise o jezicima doprinosi ovakvom stanju. Posebno, mjere primjene su ograničene u onim općinama u kojima dominira jedna zajednica.

76. Savjetodavni odbor zapaža da privremeni krivični zakon garantira besplatne prevodioce ako osoba ne razumije ili ne može da govori jezik na kome se vodi postupak u krivičnom postupku, što je u skladu sa Članom 10, stav 3, Okvirne konvencije. Međutim, Savjetodavni odbor smatra da primjena ovih garancija znatno varira, u zavisnosti od faktora kao što su stručno poznavanje engleskog jezika pravosudnog osoblja, raspoloživosti prevodilaca, kao i jurisdikcije u okviru koje se postupak odvija. Savjetodavni odbor je primio izvještaje o ozbiljnim propustima na nekim sudovima, uključujući sugestije da se od osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama zahtijevalo da potpišu dokumenta u krivičnom postupku na jeziku koji nisu razumjeli. Savjetodavni odbor zahtijeva od kompetentnih organa da pomno prate da li se sudovi pridržavaju postojećih jezičkih zahtjeva kako bi se ovakvi incidenti ubuduće spriječili.

77. U pogledu gore utvrđenih propusta, Savjetodavni odbor pozdravlja proces koji je započelo Ministarstvo javnih službi, uz nadgledanje UNMIK-a, o usvajanju sveobuhvatnog zakona o jezicima. Ovaj proces ima za cilj da razjasni, predvidi i sprovede propise koji se odnose na upotrebu jezika u brojnim oblastima, uključujući i odnos sa javnom

administracijom. Odbor takođe pozdravlja činjenicu da su ovim procesom obuhvaćene konsultacije sa civilnim društvom, uključujući i predstavnike manjinskih zajednica. Savjetodavni odbor smatra da je od velike važnosti da usvojeni poboljšani pravni okvir sadrži mjere za podizanje svijesti i obuku javnih službenika i civilnog društva kao cjeline, kao i specifične mere za informiranje osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama o njihovim pravima. Takođe treba osigurati adekvatnu obuku iz oblasti jezika za javne službenike, kako bi se izgradili dovoljni kapaciteti za sprovođenje ovog novog zakona kada bude usvojen.

Član 11.

Oznake na javnim mestima i ostale topografske oznake na jezicima manjinskih zajednica

78. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da u skladu sa Uredbom UNMIK-a br. 2000/45 o Samoupravi općina na Kosovu, zvanične oznake koje ukazuju na nazive mjesta, oznake ulica, i ostali topografski znaci namijenjeni javnosti moraju da budu izloženi i na albanskom i srpskom jeziku, i da zvanična odredišta 30 općina na Kosovu i nazivi mjesta u svakoj kosovskoj općini moraju da budu označeni na albanskom i srpskom, na osnovu preporuka Komisije o nazivima mjesta.

79. Međutim, Savjetodavni odbor zapaža da u praksi ima malo postavljenih dvojezičnih znakova. Dok je nedavno bilo poboljšanja u nekim općinama, Savjetodavni odbor je zabrinut da općine često ignoriraju detaljne postojeće propise, i da ih u nekim slučajevima krše. Savjetodavni odbor je takođe svjestan da su brojni znakovi na srpskom jeziku izbrisani. Posebno je zabrinjavajuće za Savjetodavni odbor, kao što je pomenuto u izvještaju UNMIK-a, što je bilo nekoliko pokušaja "albaniziranja" imena nekih općina. Savjetodavni odbor smatra da je od suštinskog značaja, u kontekstu Kosova, da lokalni nazivi, nazivi ulica i ostali topografski znaci namijenjeni javnosti valjano odražavaju multietnički karakter u oblasti koja je u pitanju, i da adekvatna pomoć, uključujući i pravosudnu jeste na raspolaganju u slučaju da se načine neke nasilne promjene.

80. Savjetodavni Odbor dalje zapaža da Uredba br. 2000/45 propisuje izlaganje naziva mjesta i ostalih oznaka na jezicima zajednica čiji maternji jezik nije albanski, ni srpski, u onim općinama u kojima ove zajednice čine značajni dio populacije. Savjetodavni odbor žali što se ovaj propis rijetko primjenjuje u općinama o kojima je riječ. Ima mnogo neriješenih zahtjeva podnesenih od strane osoba koje pripadaju bošnjačkoj, turskoj i romskoj zajednici da bude više oznaka na njihovom jeziku u onim općinama u kojima žive u znatnom broju.

81. Savjetodavni odbor smatra da treba staviti u upotrebu dodatne pravne i administrativne propise koji se odnose na postavljanje naziva i topografskih oznaka na jezicima ovih zajednica, i da bi trebalo uzeti u obzir zahtjeve u vezi s tim. Savjetodavni odbor smatra da bi centralne vlasti trebale da ohrabruju općinske vlasti na veću primjenu tih propisa. U vezi s tim, Savjetodavni odbor zapaža da je dvotrećinska većina koja je potrebna na općinskom nivou za usvajanje odluke o nazivu ili preimenovanju nekog puta, ulice i ostalog javnog prostora (Član II Uredbe UNMIK-a br. 200/45 o Samoupravi općina na Kosovu) bila prepreka u naporima za povećanu upotrebu manjinskih jezika, barem u općini Prizren, a pomenuti propis bi možda trebalo revidirati.

Upis ličnih imena

82. Savjetodavni odbor je informiran o slučajevima gdje je prilikom upisa imena i prezimena osoba na albanskom jeziku koje pripadaju nealbanskoj zajednici dolazilo do izvrtanja njihovog smisla. Savjetodavni odbor je svjestan složene situacije na Kosovu gdje su u upotrebi različiti alfabeti i pisma, i smatra da treba razmotriti nedostatak detaljnih propisa po ovom pitanju. U vezi sa tim, Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da nacrt zakona o upotrebi jezika sadrži garancije, do te mjere da upis imena osoba koje pripadaju zajednici čiji maternji jezik nije službeni jezik mora da bude unesen u originalnom obliku, prema njihovom pismu i tradiciji lingvističkog sistema njihovog jezika. Dok bi primjena ovakvog propisa nesumnjivo predstavljala pozitivan tok, Savjetodavni odbor se nada da će takođe adekvatne mjere biti preduzete za osiguranje da osobe čija su imena ranije bila promijenjena imaju mogućnost da isprave svoja imena u originalnom obliku i da postupak u tu svrhu bude utvrđen.

Oznake privatne prirode

83. Savjetodavni odbor se poziva na odnosne komentare u Članu 10. i zapaža da je gore pomenuti osjećaj nesigurnosti doprinio oklijevanju da oznake privatne prirode budu izložene na srpskom ili drugim slavenskim jezicima u nekim oblastima na Kosovu. Savjetodavni odbor smatra da ovo predstavlja ozbiljno, *de facto*, ograničenje sprovođenja Člana 11, stava 2, Okvirne konvencije.

Član 12.

Međukulturni kontakti u oblasti obrazovanja

84. Savjetodavni odbor smatra da je primjena načela Člana 12. Okvirne konvencije od ključnog značaja da osigura da školski sistem na Kosovu bude osmišljen na način koji promovira međuetnički dijalog i uzajamno razumijevanje. Određeno delovanje vlasti je potrebno u cilju razmatranja nepovjerenja i međuetničkih tenzija koje se još uvijek dosta osjećaju u kosovskom društvu. Savjetodavni odbor priznaje da su izazovi sa kojima se suočavaju vlasti ogromni: one treba da se bave baštinom prošlosti kao i sa postkonfliktnom političkom atmosferom koja rizikuje da napravi od obrazovanja političko bojno polje.

85. Neprekidan rad “paralelnih škola” koje finansira srpsko Ministarstvo obrazovanja i sporta i koje uči po planu i programu Srbije, znači *de facto*, postojanje odvojenog školskog sistema. Dok su srpski učenici neprekidno udaljeni od većinske zajednice, postojanje paralelnog školskog sistema takođe odražava nedostatak povjerenja i probleme sigurnosti kod srpske zajednice u odnosu na kosovske obrazovne institucije. Ovo predstavlja ozbiljan izazov po pitanju izgleda za postizanje jedinstvenog obrazovnog sistema.

86. Danas na Kosovu, uprkos postojanju nekih zajedničkih školskih inicijativa, mogućnost da učenici Srbi i Albanci međusobno deluju u kontekstu školskog sistema često ne postoji i njihov puki suživot u istoj školi je teško ostvariti. Uistinu, Savjetodavni odbor smatra da je još uvijek rasprostranjeno mišljenje da je pohađanje iste škole još uvijek nesigurno. Ovaj osjećaj je pogoršan martovskim događajima 2004. godine, u toku kojih su i srpske škole bile meta. Gore

pomenuti problemi sigurnosti su podstakli srpske učenike da putuju do enklava da se obrazuju, uprkos teškim uslovima prijevoza. U tom pogledu, Savjetodavni odbor smatra da vlasti treba da pruže jaku podršku izradi sveobuhvatnog plana koji bi težio ka uklanjanju postojećih prepreka između učenika Albanaca i Srba, uključujući i poklanjanje veće pažnje ovom pitanju u kontekstu plana za primjenu standarda na Kosovu.

Multikulturalni sadržaj obrazovanja

87. Obrazovanje treba da odigra ključnu ulogu u procesu pomirenja. Potrebni su određeni naponi kompetentnih vlasti kako bi se osiguralo da se tolerancija i raznolikost valjano odražavaju u svim komponentama obrazovnog sistema. U vezi sa tim, Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu što je novi jedinstveni plan i program, koji važi i za učenike manjinskih zajednica, unaprijeđen 2002. godine prema evropskim standardima. Savjetodavni odbor primjećuje da plan i program obuhvataju specifične elemente namijenjene bošnjačkoj i turskoj zajednici i da je rad u toku na njegovom prilagođavanju potrebama srpskih učenika u određenim razredima.

88. Dok je ovo pozitivno, Savjetodavni odbor smatra da je važno da se povećaju naponi da se pribave ažurirani pedagoški materijali kojim bi se uzeo u obzir doprinos svih zajednica kosovskom društvu (pogledajte takođe član 14). U vezi sa tim, Savjetodavni odbor zapaža da su se pripadnici zajednice Aškali i Egipćana žalili da njihova uvažena kultura i tradicija nisu sadržani u revidiranom planu i programu, niti u udžbenicima. Savjetodavni odbor podstiče kompetentne vlasti da valjano uzmu u obzir ove komentare u svojim budućim naporima za jačanje kvaliteta obrazovanja na Kosovu i da se pobrinu da obave dovoljno konsultacija sa predstavnicima svih zajednica za inicijative u oblasti obrazovanja.

Situacija u vezi sa obrazovanjem Roma, Aškalijski i Egipćana

89. Savjetodavni odbor je posebno zabrinut za situaciju učenika zajednice Roma, Aškalijski i Egipćana i to u vezi njihovog pristupa obrazovanju. Situacija obrazovanja ovih zajednica je okarakterizirana krajnje niskom stopom upisa u škole i velikim izostankom iz škole. Situacija sa školama je posebno alarmantna kod djevojčica koje pripadaju ovim zajednicama. Savjetodavni odbor je svjestan da postoji konstelacija faktora koji objašnjavaju njihovu lošu situaciju u obrazovanju, uključujući i ugrožene društveno-ekonomske uvjete u kojima žive ove zajednice. Što se tiče Roma, nedostatak svijesti o značaju obrazovanja kod ove zajednice je takođe važna prepreka kao i nedostatak svijesti kod roditelja o potrebi registracije svoje djece kako bi imali pristup brojnim službama, uključujući i obrazovanje. Savjetodavni odbor zna da neke pozitivne inicijative sprovode NVO-i iz ovih zajednica u saradnji sa roditeljima djece kako bi se uklonile te prepreke. Ovakve inicijative su vrijedne pohvale, treba da budu podsticane i da im se pruži adekvatna podrška.

90. Savjetodavni odbor primjećuje da je veliki broj djece zajednice Roma, Aškalijski i Egipćana bio van školskog sistema proteklih godina i da treba da budu ponovo integrirani u obrazovni sistem. Savjetodavni odbor pozdravlja napore Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), uz pomoć OEBS-a i ostalih međunarodnih NVO-a za razmatranje ovog problema omogućujući nastavu za nadoknadu gradiva za djecu iz ovih zajednica kako bi im

pomogli da se integrišu u redovne škole. Za Savjetodavni odbor je ohrabrujuće da su prvi rezultati ovog intenzivnog programa ocijenjeni pozitivno, i od strane pripadnika ovih zajednica. Savjetodavni odbor smatra da je važno osigurati održivost ovakvih programa, ne samo raspodjelom dovoljnih finansijskih sredstava već i da se obezbijedi adekvatno nastavno osoblje za ovaj program kako bi se osigurao njegov kvalitet. Savjetodavni odbor je takođe obaviješten da se čini da djevojčice romske zajednice nisu imale dovoljno koristi od ovog programa i preporučuje da se ovom pitanju pokloni posebna pažnja.

91. Za Savjetodavni odbor je pozitivno što smještaj Roma u “specijalne škole” očigledno nije praksa koja postoji na Kosovu. Savjetodavni odbor je zabrinut za probleme koji su prijavljeni u vezi sa zlostavljanjem, zastrašivanjem i žigosanjem učenika koji pripadaju ovoj zajednici kao i učenika iz zajednice Aškalija i Egipćana. Školske vlasti rijetko razmatraju ovakve prijavljene pojave. Savjetodavni odbor naglašava da obrazovne institucije imaju posebnu dužnost da energično reagiraju na ovakve pojave. Vlasti treba da preduzmu dodatne mjere za poboljšanje položaja ovih zajednica u obrazovnom sistemu, primjenjujući načela sadržana u Preporukama Odbora Ministara br. (2000) 4 o obrazovanju romske djece u Evropi. Općenito, Savjetodavni odbor zaključuje da, dokle god postoje korisne sektorske i lokalne inicijative, sveobuhvatna strategija koja se odnosi na ove zajednice širom Kosova treba da bude osmišljena kako bi im se pomoglo da se uspješno integrišu i ostanu u školama i zadrže njihov specifični identitet.

Pristup visokom obrazovanju

92. Što se tiče pristupa visokom obrazovanju, Savjetodavni odbor zapaža da Uredba UNMIK-a br. 2003/14 o Proglašenju zakona kojeg je usvojila Skupština Kosova, o visokom obrazovanju na Kosovu, propisuje da visoko obrazovanje koje pružaju za to ovlaštene osobe na Kosovu "treba da bude dostupno svim osobama na teritoriji Kosova (...) bez direktne ili indirektna diskriminacije po bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su nacionalno, etničko (...) porijeklo, povezanost sa nacionalnom zajednicom." Savjetodavni odbor zapaža iako je sistem kvote za manjinske zajednice uspostavljen na Univerzitetu u Prištini još od 2004. godine u cilju povećanja njihovog učešća u visokom obrazovanju, obrazovanje na ovom Univerzitetu je samo na albanskom jeziku uz mogućnost da se ispiti polažu na srpskom. Međutim, ovo ne odgovara potrebama zajednica koje govore srpski ili bošnjački. Ove zajednice mogu da imaju visoko obrazovanje samo putem paralelnih struktura (pogledajte dole navedeni stav 94.) ili na poslovnoj školi u Peći, ili na učiteljskom fakultetu Prizrenskog univerziteta, gdje se nastava vodi na bošnjačkom jeziku.

93. Savjetodavni odbor zapaža da se pristup visokom obrazovanju od strane manjinskih zajednica dodatno komplikuje zbog sprovođenja obrazovnih reformi, usvojenih na Kosovu u 2002. godini. Reforme slijede koristan cilj usvajanja sistema prema evropskom sistemu obrazovanja. Međutim, kao rezultat, sistem na Kosovu se razlikuje od ovih obrazovnih sistema regiona koji još uvijek nisu prošli kroz sličnu reformu. Ovo je stvorilo dodatne prepreke pripadnicima zajednica koji govore slavenskim jezikom da pohađaju visoko obrazovne institucije van Kosova, u Srbiji i Crnoj Gori i bilo gdje u regionu. Posebno, zajednica Goranaca je pod pritiskom da usvoji ovaj novi sistem, koji zapravo ne odgovara obrazovnim potrebama svih učenika koji pripadaju ovoj zajednici. Dok je MONT odobrio godišnje oslobođanje od primjene ovog novog sistema do ove godine, izgleda da vlasti više nisu voljne da pokažu ovakvu fleksibilnost. Savjetodavni odbor smatra da je važno da, sve dok ne dođe do šireg sprovođenja primjene obrazovnih reformi u regionu, MONT treba da bude fleksibilan u vezi s ovim pitanjem i pronade rješenje, uz moguću nastavak sistema oslobođanja, tako da obrazovni sistem pripadnika goranske zajednice koji se još uvijek nisu integrisali u novi obrazovni sistem ne bude prekinut kao što je trenutno slučaj.

94. Savjetodavni Odbor zapaža da je Uredbom UNMIK-a br. 2003/14 o Proglašenju Zakona kojeg je usvojila Skupština Kosova, o Visokom obrazovanju na Kosovu, Univerzitet u Sjevernoj Mitrovici efikasno legalizovan. Ovaj Univerzitet, kojim upravljaju srpske vlasti je jedini Univerzitet koji pruža visoko obrazovanje na srpskom jeziku na Kosovu. Studenti sa ovog Univerziteta su ne samo Srbi, već i Bošnjaci, Goranci i ostali koji nisu u stanju da prate univerzitetsko obrazovanje na albanskom jeziku. Savjetodavni odbor je obaviješten o tvrdnjama prema kojima studenti koji diplomiraju na Univerzitetu u Sjevernoj Mitrovici, čije su diplome priznate, *de jure*, (uprkos sadašnjim poteškoćama), mogu da se suoče sa problemima pri pronalasku zaposlenja u mješovitim sredinama i/ili prilikom pristupanju programima na Univerzitetu koji se vodi na albanskom jeziku, zato što dokumenta koja izdaju paralelne strukture nisu validna u praksi. Savjetodavni odbor smatra, dok god su ovi problemi povezani sa općim pitanjem statusa univerzitetskog obrazovanja na srpskom jeziku na Kosovu, njima treba pristupiti na odgovarajući način do rješavanja cjelokupnog pitanja.

95. Savjetodavni odbor smatra da ključni faktor pri odlučivanju o ostanku na Kosovu može da bude postojanje visokog obrazovanja na nečijem maternjem jeziku (pogledajte komentare u vezi sa tim u Članu 14.), postojanje visokog obrazovanja utiče na odluku IRL i izbjeglica o povratku. To treba da se odrazi u politici i praksi razvijenim u ovoj oblasti. Štaviše, Savjetodavni odbor želi da istakne da značajna uloga dodijeljena srpskom jeziku kod zvaničnih organa i u ostalim kontekstima na Kosovu, koja se odražava, *između ostalog*, u Ustavnom okviru i u nacrtu zakona o jezicima, podrazumijeva da postoji potreba za osiguranjem adekvatnih jezičkih sposobnosti i kapaciteta u različitim javnim sektorima. Ovo takođe treba uzeti u obzir u izradi i primjeni zakona i politike o obrazovanju, uključujući i visoko obrazovanje.

Član 13.

96. Savjetodavni odbor zapaža da je pravo osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama na osnivanje sopstvenih privatnih obrazovnih institucija i institucija za obučavanje, zagarantirano u Poglavlju IV Ustavnog okvira, koji takođe propisuje da se finansijska pomoć može pružati iz javnog fonda, u skladu sa važećim zakonom.

97. Prema brojkama sadržanim u izvještaju UNMIK-a , upis manjinskih zajednica u privatne obrazovne institucije je relativno nizak. Savjetodavni odbor nije upoznat da li su ove zajednice ikada uložile bilo kakav zahtjev za osnivanje takvih institucija, i smatra da primjena ovog člana ne dovodi do nekih daljih specifičnih zapažanja.

Član 14.

Pravni okvir

98. Savjetodavni odbor pozdravlja činjenicu da je pravo pripadnika zajednica da imaju obrazovanje na maternjem jeziku zagarantirano Ustavnim okvirom. Savjetodavni odbor zapaža da ne postoji odredba u postojećem zakonodavstvu koja utvrđuje najmanji broj učenika potreban za otvaranje razreda sa nastavom na jeziku manjina, iako izgleda da se u praksi primjenjuje načelo od minimalno 15 učenika. Izgleda da je opravdana ova norma u brojnim kontekstima, ali predstavlja problem za izvjesne zajednice koje su po broju pripadnika male, kao što je bošnjačka zajednica koja često nije u stanju da ispunji ovu normu. Savjetodavni odbor zaključuje da situacija u vezi sa normom treba da bude razjašnjena, uključujući i putem usvajanja specifičnog propisa koji bi omogućio fleksibilnost pri udovoljavanju, do mjere do koje je to moguće, zahtjevima manjih grupa.

Obuka nastavnika, udžbenici, fizički pristup obrazovnim ustanovama

99. Što se tiče prakse, Savjetodavni odbor zapaža dok god primjena ovog ustavnog prava i problema sa kojima se suočava bude varirala shodno zajednici o kojoj je riječ, izvjesni problemi kao što su nedostatak udžbenika i stručnog osoblja za nastavu na maternjem jeziku, zajednički su za sve manjinske zajednice. Primjećujući da postoji korisna saradnja u izradi udžbenika sa Turskom i Bosnom i Hercegovinom, Savjetodavni odbor naglašava da uvezeni udžbenici možda neće adekvatno odraziti iskustva zajednica koje žive na Kosovu. Savjetodavni odbor smatra da treba više obratiti pažnje i pružiti podršku izdavanju udžbenika na jezicima manjinskih zajednica i da u tom pogledu treba sastaviti plan uz konsultacije sa zajednicama o kojima je riječ. Savjetodavni odbor smatra da postoji potreba za povećanjem pomoći od međunarodnih resursa vezano za uvjete rada i obuku nastavnika za nastavu na manjinskim jezicima, uključujući i nastavnike na bosanskom jeziku.

100. Predstavnici različitih zajednica, uključujući bošnjačke, turske i goranske kao stalni problem iznose fizički pristup obrazovnim ustanovama sa nastavom na maternjem jeziku, uprkos brojnim pozivima proteklih godina upućenim UNMIK-u i MONT-u da se izradi sveobuhvatni plan koji bi osigurao bezbjedan transport za manjinske zajednice. Ovo takođe zabrinjava srpsku zajednicu čija ograničena sloboda kretanja predstavlja veliki izazov za pristup obrazovanju van sredina u kojima pripadnici ove zajednice žive kompaktno. Savjetodavni odbor smatra da postoji hitna potreba za napretkom u ovom pogledu, s obzirom da nedostatak prevoza ometa pristup obrazovanju na maternjem jeziku od strane osoba koje pripadaju brojnim manjinskim zajednicama.

Paralelne škole

101. Što se tiče paralelnog školskog sistema kojeg pohađaju srpski učenici, kao i učenici koji pripadaju nekim drugim zajednicama, zapaženi su specifični problemi u nadgledanju sprovođenja člana 14. Dok se ove paralelne škole mogu smatrati u postojećim okolnostima kao pokušaj udovoljavanja obrazovnim potrebama ovih zajednica u nedostatku istovjetnih usluga ponuđenih od strane kosovskih institucija, Savjetodavni odbor zaključuje da je od suštinske važnosti da se i one stave pod efikasan nadzor u vezi sa sadržinom i kvalitetom obrazovanja koje pružaju.

Obrazovanje na romskom jeziku

102. Savjetodavni odbor zapaža da trenutno postoje ograničene mogućnosti za Rome da uče na sopstvenom jeziku i da su te mogućnosti dosta razvile nevladine organizacije. S obzirom da obrazovanje na romskom jeziku generalno ne postoji na Kosovu, djeca Roma obično pohađaju obrazovanje na jeziku kojim govori većina u mjestu u kojem žive, često se suočavajući sa problemima u smislu člana 12.

103. Savjetodavni odbor je informiran da je podnesen zahtjev na lokalnom nivou za uvođenje u škole romskog jezika, istorije i kulture, ali vlasti na to nisu odgovorile. Savjetodavnom odboru je poznato da je o ovome razgovarano 2003. godine, kada je iz razgovora između MONT-a, OSCE-a i građanskog društva proizašla preporuka da romski jezik, istorija i kultura treba da budu omogućeni zajedno sa izradom adekvatnog obrazovnog materijala. Savjetodavni odbor smatra da sada treba preduzeti praktične korake kako bi se preporuke pretočile u stvarne mogućnosti za Rome da razviju svoj lingvistički i kulturni identitet i da u tom pogledu zahtjeve treba provoditi do kraja. Pored toga, pažnju treba pokloniti obrazovanju nastavnika Roma koji trenutno predaju druge jezike osim romskog, kao i obuci drugih kvalificiranih kandidata kako bi im se omogućilo da razviju specifične vještine na nastavi romskog jezika.

104. Savjetodavni odbor zapaža da je obrazovanje na bosanskom i turskom jeziku omogućeno u školama gdje se obrazovanje pruža na dva ili više jezika, što je vrijedno pohvale sa stanovišta Članova 12. i 14. Savjetodavni odbor je ipak imao u vidu zabrinutosti koje su izrazili pripadnici turske zajednice da oni nisu adekvatno zastupljeni u školskim odborima tih škola. Savjetodavni odbor zaključuje da bi trebalo osigurati da u upravljanju školama učestvuju pripadnici svih zajednica tako da etnička raznolikost u školama treba da adekvatno bude odražena u njihovim rukovodećim strukturama.

105. Kada se radi o specifičnoj situaciji u kojoj se nalaze Goranci i njihovom pristupu visokom obrazovanju (vidjeti komentare iz člana 12.), Savjetodavni odbor naglašava da je potreba za fleksibilnošću oko ovog pitanja važna takođe i sa stanovišta sprovođenja Člana 14. Okvirne konvencije. Savjetodavni odbor shvata da su učinjeni naporu da se obezbijede udžbenici u skladu sa novim nastavnim planom i programom i zalaže se kod vlasti da nastave sa ovim naporima u cilju olakšavanja konačne integracije djece iz goranske zajednice u novi sistem.

Izgledi za dvojezično/višejezično obrazovanje

106. Savjetodavni odbor zapaža da, prema Uredbi br. 2002/19 o proglašavanju Zakona kojeg je usvojila Skupština Kosova o osnovnom i srednjem obrazovanju na Kosovu, deca koja se obrazuju na jezicima manjina uče albanski jezik kao nematernalni kao deo jedinstvenog obrazovnog sistema (dva časa nedeljno, prema izvještaju UNMIK-a). Dok s jedne strane Savjetodavnom komitetu nije poznato da li postoje detaljni propisi u vezi sa predavanjem albanskog jezika, on smatra da vlasti treba da obezbede da bude usvojen i sproveden uravnotežen pristup u tom pravcu da bi se s jedne strane omogućilo očuvanje jezika manjina kao dela identiteta lica koja pripadaju manjinskim zajednicama i integracije manjinskih zajednica kroz učenje albanskog jezika, s druge strane.

107. Savjetodavni odbor je zabrinut zbog postojanja jezičke barijere između srpske i albanske zajednice. Savjetodavni odbor smatra ohrabrujućim postojanje nekih lokalnih inicijativa da Albanci uče srpski jezik i smatra da taj dobar primjer treba da bude proširen, uključivanjem u kontekst javnog obrazovnog sistema. Ovo bi bilo važno u svjetlu razvoja međuetničke komunikacije (vidjeti i član 12.).

Član 15.

108. Savjetodavni odbor žali zbog činjenice da izvještaj UNMIK-a pruža samo veoma ograničene informacije o sprovođenju člana 15. na Kosovu. Ove ograničene informacije ukazuju na to da izvjestitelji nisu u potpunosti uzeli u obzir značaj i obim ovog člana.

Učestvovanje u razgovorima o statusu

109. Savjetodavni odbor je mišljenja da je jedno od najvažnijih pitanja koja se odnose na učestvovanje manjinskih zajednica, način na koji će oni biti uključeni u razgovore o budućem statusu Kosova. Uzimajući u obzir da će razgovori vjerovatno pokriti mnoga pitanja koja utiču na buduću status i zaštitu manjinskih zajednica na Kosovu, Savjetodavni odbor se slaže sa predstavnicima manjinskih zajednica koji su naglasili da se u ovom procesu mora osigurati efikasno uključivanje svih zajednica na Kosovu, a ne samo albanske i srpske. To bi odigralo značajnu ulogu ne samo u svjetlu principa sadržanih u članu 15. Okvirne konvencije, već i u cilju osiguranja da se u ishodu uzme u obzir zabrinutost svih zajednica i da to pridobije najširu moguću podršku u društvu. Savjetodavni odbor smatra da ovo pitanje – čiji je značaj istaknut i od strane više međunarodnih i lokalnih sagovornika u toku posjete – treba da bude jedan od glavnih elemenata u daljem radu na zaključcima dobijenih praćenjem Okvirne konvencije, uključujući i predstavnike međunarodne zajednice.

Učestvovanje u javnim organima

110. U širem smislu, učestvovanje lica koja pripadaju manjinskim zajednicama u procesu donošenja odluka koje se tiču javnosti je jedno od najvažnijih pitanja danas na Kosovu i ključno pitanje za sprovođenje ne samo člana 15, već takođe i drugih principa Okvirne konvencije. Ustavni okvir sadrži odredbe vrijedne pohvale o zastupljenosti manjinskih zajednica u Skupštini Kosova, gdje je 20 mjesta rezervisano za manjinske zajednice. Ipak, predstavnici srpske zajednice, kojima pripada 10 od 20 rezerviranih mjesta, koristili su mogućnost da učestvuju u radu Skupštine i drugih struktura PIS samo u ograničenom obimu, uključujući i Vladu Kosova. Jasno je da ovakvo stanje stvari suštinski umanjuje njihov uticaj na proces odlučivanja na centralnom nivou.

111. U Skupštini, jedan od ključnih instrumenata za isticanje zabrinutosti manjinskih zajednica je Odbor za prava i interese zajednica. Savjetodavni odbor žali zbog toga što, prema informacijama koje su dobili od tog Odbora, ministri Vlade Kosova nisu pokazali adekvatan interes da uzmu učešće u radu Odbora niti da učestvuju u direktnom dijalogu sa njegovim članovima o pitanjima koja spadaju u okvir djelovanja Odbora. Članovi Odbora takođe smatraju da njihovim preporukama nije data adekvatna pažnja.

112. Na lokalnom nivou, stepen sudjelovanja manjinskih zajednica u političkim organima značajno se razlikuje. Dok neke manjinske zajednice u kompaktnim sredinama u kojima borave imaju visok nivo uticaja na lokalne općinske organe, u drugim sredinama, u kojima borave manjinske zajednice čiji je broj pripadnika manji, situacija se veoma razlikuje. Na primjer, čini se da među odbornicima nema Roma u općinskim skupštinama na Kosovu. U takvim

okolnostima, glavni mehanizam za osiguranje sudjelovanja manjinskih zajednica u procesu odlučivanja, je sistem “odbora za zajednice”. Shodno Uredbi UNMIK-a br. 2000/45 o samoupravi općina na Kosovu, sve općine su obavezne da formiraju odbor za zajednice, u kojem treba da budu zastupljene sve zajednice koje borave u dotičnoj općini. Odgovornosti odbora za zajednice obuhvataju važne zadatke koji se tiču promocije prava manjinskih zajednica, uključujući sprečavanje etničke diskriminacije od strane javnih zvaničnika, a poduzete su i neke obećavajuće inicijative, kao što su posjete manjinskim zajednicama na terenu. Ipak, brojni pripadnici manjinskih zajednica su izrazili skepticizam kada se radi o kapacitetu, efikasnosti i zastupljenosti u tim odborima. Čini se da, dok neki odbori zajednica dobro rade, u mnogim općinama odbori za zajednice nisu u stanju da preduzmu proaktivne mjere da zaštite najugroženije manjinske zajednice, a sam proces izbora članova tih odbora ima nedostataka. UNMIK treba da pojača svoje napore u cilju poboljšanja ove situacije. Savjetodavni odbor ukazuje na to da postupak izbora i drugi modaliteti koji se tiču funkcioniranja ovih odbora treba da budu revidirani kako bi se moglo osigurati zajednicama da efikasno izvršavaju svoje značajne zadatke i kako bi mogli uživati najveći mogući stepen podrške u zajednicama za čiju su zaštitu zaduženi.

113. Savjetodavni odbor naglašava da proces decentralizacije i reforme lokalne samouprave treba da ima jasnu određenost kada se radi o sudjelovanju pripadnika manjinskih zajednica i općenito kada se radi o sprovođenju principa Člana 15. Savjetodavni odbor shvata da postoje suštinska neslaganja oko obima i sadržaja planirane reforme i da je to uticalo na način na koji su pilot projekti sprovedeni. Savjetodavni odbor smatra da je od suštinske važnosti da proces bude sproveden na način koji osigurava efikasno sudjelovanje pripadnika manjinskih zajednica u procesu odlučivanja, ali u isto vrijeme uzima u obzir situaciju lica koja se *de facto* nalaze u situaciji “manjina u manjini”.

Zapošljavanje i sudjelovanje u ekonomskom životu

114. Savjetodavni odbor cijeni veću pažnju koja se poklanja zapošljavanju pripadnika manjinskih zajednica u općinskim javnim službama i strukturama PIS na centralnom nivou, što odražava prioritet koji se ovom pitanju daje u Planu za sprovođenje kosovskih standarda. Čini se da su ciljana reklamna kampanja i druge mjere donijele neka poboljšanja, ali sudjelovanje manjinskih zajednica još uvijek nije u skladu sa zakonom u mnogim sektorima. Savjetodavni odbor bi želio posebno da naglasi potrebu za daljim napretkom u pravosuđu, gdje je broj pripadnika manjinskih zajednica izuzetno mali, uprkos učinjenim pojačanim naporima u vezi sa ovim pitanjem. Savjetodavni odbor pozdravlja napredak koji je postignut u regrutovanju policajaca iz manjinskih zajednica i ohrabruje vlasti da se pozabave ostalim problemima koje su u tom pogledu izrazile manjinske zajednice. Tu spadaju problemi sigurnosti koji posebno obeshrabruju Srbe da se prijavljuju za radna mjesta u organima javnog reda i drugim strukturama u brojnim oblastima, kao i jezik i druge prepreke o kojima su izvijestili pripadnici turske zajednice kada se radi o njihovom pristupu policijskoj školi.

115. Savjetodavni odbor želi da naglasi da proces privatizacije ima dugoročne implikacije na sudjelovanje pripadnika manjinskih zajednica, posebno kada se radi o njihovom učestvovanju u privrednom životu. Savjetodavni odbor stoga smatra potrebnim da implikacije i uticaj

procesa na manjinske zajednice budu pažljivo ispitani i praćeni, uz garantovanu transparentnost, sa osvrtom na osiguranje kako bi pripadnici manjinskih zajednica imali pošten i ravnopravan pristup procesu i kako bi sve zajednice od toga imale koristi. Pažljivo praćenje treba da ima za cilj da osigura da u procesu privatizacije i njegovim rezultatima ne bude direktne ili indirektno diskriminacije.

116. Savjetodavni odbor smatra da je uspješno rešenje imovinskih potraživanja takođe direktno povezano sa sprovođenjem Okvirne konvencije. U vezi s tim, Savjetodavni odbor pozdravlja mjere koje su poduzete u cilju rješavanja imovinskih zahtjeva koji se odnose na stambenu imovinu, i Albanaca i pripadnika manjinskih zajednica, koji se odnose na period između 1989. i 1999. godine, kroz rad Direkcije za stambena i imovinska pitanja. Ipak, sada postoji hitna potreba da se počne sa rješavanjem imovinskih zahtjeva koji se tiču poljoprivredne i trgovinske imovine kroz proces koji nije zasnovan na diskriminaciji i koji osigurava pravo na efikasno vraćanje imovine. To je od suštinskog značaja kako bi se poboljšali izgledi za efikasno učestvovanje pripadnika manjinskih zajednica u ekonomskom životu i ohrabrivanje održivog povratka manjina. Konačno, potrebno je da budu usvojene mjere za efikasnu obradu zahtjeva za nadoknadu štete za imovinu koja je uništena u toku događaja iz marta 2004. godine, zbog čega su navodno obustavljeni postupci od strane UNMIK-ovog Odjeljenja za pravosuđe.

Član 16.

Promjene stanovništva

117. Savjetodavni odbor primjećuje da je sprovođenje Člana 16. Okvirne konvencije značajno iskomplikirano sukobom iz 1999. godine koji je doveo do toga da je veliki broj lica napustilo Kosovo i izazvao značajna interna raseljavanja, kao i nasilni događaji iz marta 2004. godine, koji su takođe prisilili mnoge na bjekstvo. Kao rezultat toga, broj lica koja pripadaju različitim zajednicama u različitim dijelovima Kosova je pretrpio suštinske promjene, iako ne postoje pouzdani podaci (videti i komentar iz Člana 3.).

118. Savjetodavni odbor je potpuno svjestan činjenice da je odluka o povratku povezana sa ispunjenjem više preduslova kao što su sigurnost, garancija imovinskih prava i socio-ekonomski izgledi (uključujući zapošljavanje i mogućnost obrazovanja), kao i to da i dalje ostaju ozbiljni problemi kada se radi o svim ovim pitanjima na Kosovu. U vezi s tim, Savjetodavni odbor pozdravlja političku privrženost koju su iskazale PIS u obezbjeđivanju održivog procesa povratka, iako su dosadašnji konkretni rezultati skromni. Prilagođavanje programa pomoći povratku tako da oni daju povratnicima više slobode pri odlučivanju o tome gdje će se naseliti na Kosovu, vjerovatno bi doprinijelo ovom procesu (vidjeti i odgovarajuće komentare iz Člana 4.). Savjetodavni odbor ipak smatra da je od najveće važnosti da proces povratka bude zaštićen od bilo koje političke manipulacije koja bi bila protivna principima Člana 16.

Decentralizacija

119. Decentralizacija je ambiciozan projekat koji utiče na budućnost Kosova i na prava pripadnika različitih zajednica. Iskustvo sa postojećim pilot projektima o decentralizaciji pokazuje da su prilikom izrade bilo kakvih planova u ovoj oblasti potrebne adekvatne konsultacije sa pripadnicima svih manjinskih zajednica. Savjetodavni odbor zapaža da je stavljanje decentralizacije u “širi okvir (...) koji bi uključio stvaranje novih općina u kojima bi posebno kosovski Srbi imali udobnu većinu” preporučio g. Kai Eide, Specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN-a za Kosovo u svom sveobuhvatnom pregledu situacije na Kosovu koji je objavljen u oktobru 2005. godine. Savjetodavni odbor poziva vlasti da poklone dužnu pažnju principima Člana 16. prilikom pripreme dogovora oko decentralizacije, uključujući uvažavanje stručnosti međunarodne zajednice u ovoj oblasti.

Član 17.

120. Savjetodavni odbor primjećuje da su prava pripadnika manjinskih zajednica da uživaju neometane kontakte sa osobama koje pripadaju njihovim respektivnim zajednicama garantovana Ustavnim okvirom Kosova, iako se sprovođenje tih prava, u više pogleda, komplicira *de facto* ograničenjima slobode kretanja nekih osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama.

121. Savjetodavni odbor zapaža da su preduzeti naporu u cilju prevazilaženja teškoća povezanih sa nepriznavanjem UNMIK-ovih putnih isprava od strane zemalja u regionu (Bosna i Hercegovina) i podržava napore UNMIK-a da osigura opsežno priznavanje ovih putnih isprava i da ukloni sve preostale prepreke, uključujući one koje se odnose na prihvatanje registarskih tablica koje izdaje UNMIK, u cilju garancije prekograničnih kontakata pripadnika manjinskih zajednica.

Član 18.

122. Savjetodavni odbor zapaža da je UNMIK sklopio više sporazuma koji su bitni za zaštitu manjinskih zajednica. Tu spadaju sporazumi sa međunarodnim organizacijama, uključujući Sporazum sa Vijećem Evrope o Okvirnoj konvenciji (vidjeti i Opća zapažanja) kao i sporazumi sa zemljama u regionu u oblastima koje su od važnosti za manjinske zajednice, kao što su kultura i obrazovanje. Savjetodavni odbor ohrabruje napore na promoviranju korišćenja ovih instrumenata za dalju zaštitu pripadnika manjinskih zajednica.

IV. ZAKLJUČCI

123. Savjetodavni odbor smatra da dolje navedeni zaključci odražavaju trenutno prevladajuće mišljenje i stoga mogu da služe kao osnov za odgovarajuće zaključke i preporuke koje treba da usvoji Vijeće ministara.

OPĆI ZAKLJUČCI

124. Zaštita nacionalnih manjina nalazi se u oblasti koja je od najvećeg značaja za ljudska prava kao i za mir i stabilnost na Kosovu, a Sporazum zaključen između Vijeća Evrope i UNMIK-a koji se odnosi na praćenje Okvirne konvencije je važan korak u poboljšanju međunarodne odgovornosti vlasti na Kosovu u ovoj oblasti.

125. Proces praćenja se poklapa sa odlukom da se otpočne sa presudnim razgovorima o statusu o budućnosti Kosova, čiji će rezultat takođe da ima uticaj na način na koji će se postupati u skladu sa zaključcima sadašnjeg procesa praćenja. Sadašnji složeni i dvosmisleni institucionalni aranžmani, povezani sa neizvjesnošću u vezi sa budućim statusom Kosova, doveli su do toga da su postojeće obaveze i odgovornosti nadležnih organa u vezi sa sprovođenjem Okvirne konvencije nejasne, na štetu pripadnika manjinskih zajednica. Stoga, bez obzira na ishod razgovora o statusu, od suštinske je važnosti da postojeće vlasti na Kosovu, bilo da su to međunarodne i/ili lokalne, jasno preuzmu svoje odgovornosti za sprovođenje ovog sporazuma.

126. U isto vrijeme, jasno je da, bez obzira na institucionalne aranžmane, sprovođenje principa Okvirne konvencije na Kosovu ostaje izuzetno teško, u situaciji kada je međuetničko nasilje ozbiljno narušilo povjerenje između zajednica.

127. Usvojeni su razni napredni propisi, kao što je Zakon protiv diskriminacije i vrijedan hvale Kosovski plan za sprovođenje standarda, koji treba da uzmu u obzir ključne interese manjinskih zajednica.

128. Ali realnost na Kosovu ostaje zabrinjavajuće daleko od ovih normi i planova vrijednih hvale. Neprijateljstvo između Albanaca i Srba je još uvijek veoma vidljivo, a to takođe otežava zaštitu ostalih zajednica na Kosovu.

129. Srbi van svojih kompaktnih sredina smatraju da su njihova osnovna prava, kao što je sloboda kretanja i sloboda izražavanja, ugrožena, a da se diskriminacija i netolerancija prema pripadnicima manjinskih zajednica nastavljaju. Postojeća zabrinutost oko bezbjednosti i ograničenih mogućnosti zapošljavanja i problema oko vraćanja imovine i drugih faktora, predstavljaju stvarnu prepreku održivom povratku. Problemi u vezi bezbjednosti takođe utiču na sprovođenje Okvirne konvencije u oblastima kao što su obrazovanje, korišćenje jezika i učestvovanje u procesima. Ovo nisu problemi koje osjećaju samo Srbi, već i pripadnici nekih drugih manjina, posebno Romi.

130. U ovim teškim okolnostima neke inicijative, kao što je planirani popis stanovništva i stanova, koje su i kao takve dragocjene, moraju da budu sprovedene sa izuzetnom pažnjom u tijesnim konsultacijama sa svim manjinskim zajednicama.

131. Održivi napredak ka punoj i efikasnoj ravnopravnosti zahtijeva da se institucije istinski posvete bavljenju utvrđenih problema. U tom pravcu primijećeni su neki pozitivni pomaci, ali nedostaci su i dalje ozbiljni kada se radi i o kapacitetima i o želji lokalnih institucija da se uhvate u koštac sa ovim pitanjima. U isto vrijeme, UNMIK-ove reakcije bile su spore, a na primjer, hitnom zdravstvenom problemu u romskom kampu na sjeveru Kosova tek je nedavno dat prioritetni tretman. Osim toga, činjenica da u vezi sa nekim pitanjima ni UNMIK ni lokalne vlasti nisu preuzele jasnu odgovornost dovela je do značajnih teškoća, na primjer, za Aškalijske Egipćane koji su prisilno vraćani na Kosovo.

132. Zapaženo je da nisu kažnjeni počinioci nasilničkih krivičnih djela protiv Srba, Roma i ostalih, uključujući i nasilje iz marta 2004. godine, a to je posebno ozbiljan problem kome treba posvetiti pažnju kao pitanju visokog prioriteta. To zahtijeva veće napore od strane lokalnih i međunarodnih organa zaduženih za sprovođenje zakona.

133. Pravosuđe sa velikim brojem zaostalih predmeta i ograničenom zastupljenošću manjina, je jedan od izuzetno slabih elemenata u sadašnjem institucionalnom okviru, a to se negativno odražava na pokušaje pripadnika manjinskih zajednica da ostvare pravo na povrat imovine i druga prava. Za mnoge od njih, međunarodni Ombudsman je i dalje jedina preostala institucija od poverenja od koje mogu da očekuju pomoć.

134. Postoje neki pozitivni primjeri redovnog korišćenja jezika manjinskih zajednica u službenim organima. U isto vrijeme, nedostatak političke volje i kapaciteta je ograničio mogućnosti pripadnika manjinskih zajednica da koriste svoj jezik u javnoj administraciji na mnogim lokacijama. Takođe, primijećeni napredak u vezi korišćenja topografskih oznaka na jezicima manjina je još uvijek spor.

135. Dok s jedne strane postoje inicijative vrijedne hvale, s druge strane ne postoji sveobuhvatni pristup pitanju obrazovanja manjina, a to je imalo negativan uticaj na brojačno manje zajednice, uključujući bošnjačku i tursku zajednicu. Specifičnim potrebama djece iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice tek treba da bude posvećena konstantna pažnja. Pored toga, tekuće reforme obrazovanja su stvorile nove prepreke pristupu obrazovanju neke djece iz goranske zajednice.

136. Činjenica da albanska i srpska djeca generalno stižu obrazovanje u odvojenim školama predstavlja veliki i dugoročan izazov izgradnje povjerenja i pomirenja između dvije zajednice. Pored nekih ograničenih inicijativa oko zajedničkih škola, trenutno postoji nedostatak interakcije između ovih zajednica u školskom sistemu, što ojačava podijeljenu prirodu kosovskog društva.

137. Ustavni okvir sadrži neke dobre odredbe o učešću pripadnika iz manjinskih zajednica u procesu odlučivanja, ali još uvijek postoje ozbiljne prepreke u ovoj oblasti na različitim

nivoima. Učešće zajednica, pored albanske i srpske, u razgovorima o statusu je kada se radi o ovome jedan akutan problem, a drugo ključno pitanje je planirana reforma lokalne uprave.

138. Učešće pripadnika iz manjinskih zajednica u ekonomskom i društvenom životu je još jedna oblast gdje preuzeta politička obaveza treba da se više ogleda u praksi, a uticaj privatizacije i drugih ključnih procesa mora pažljivo da bude praćen

PREPORUKE

139. Pored uzimanja u obzir različitih komentara datih u prethodnim dijelovima ovog Mišljenja, od vlasti na Kosovu, međunarodnih i lokalnih, se traži da preduzmu slijedeće mjere u smislu poboljšanja sprovođenja Okvirne konvencije na Kosovu.

Opće

140. Obezbijediti da postoji dovoljna jasnost u vezi sa odgovornostima za sprovođenje različitih članova Okvirne konvencije i da nijedna nadležnost ne bude prerano prenesena na lokalne institucije u relevantnim sektorima.

141. Poboljšati svjesnost unutar relevantnih organa, međunarodnih i lokalnih, o principima sadržanim u Članu 15. i drugim članovima Okvirne konvencije.

Prikupljanje podataka

142. Može se osigurati odlaganje organizovanja popisa stanovništva i stanova sve dok se ne osigura maksimalno učešće svih zajednica.

143. Preduzeti mjere u cilju obezbjeđivanja zaštite ličnih podataka koji se odnose na pripadnost zajednici.

144. Uspostavljanje stalnog sistema za prikupljanje podataka o istragama i gonjenju incidenata na etničkoj osnovi.

Mjere za otklanjanje uočenih nedostataka i sprovođenje zakona

145. Preduzeti napore u cilju poboljšanja funkcioniranja pravosuđa i izgradnje povjerenja manjinskih zajednica u sudove, između ostalog daljim zapošljavanjem pripadnika manjinskih zajednica i povećanjem brzine kojom se predmeti rješavaju.

146. Zadržati instituciju Ombudsmana pod međunarodim rukovođenjem do trenutka kada može da bude procijenjeno da ta institucija može efikasno da funkcioniše kao potpuno lokalna institucija, bez narušavanja povjerenja koje je do sada ona postigla među manjinskim zajednicama.

147. Pozabaviti se problemom uvriježenog mišljenja da su počinioci etnički motiviranih krivičnih djela nedodirljivi sa stanovišta odgovornosti tako što će tim krivičnim djelima biti dat

najveći prioritet u organima za sprovođenje zakona i drugim organima koji učestvuju u tome, i preduzeti korake na ohrabrivanju prijavljivanja svakodnevnih slučajeva netolerancije.

Proces povratka i bezbjednosni problemi

148. Preduzeti snažne praktične mjere u cilju uklanjanja prepreka povratku ozbiljnim uzimanjem u obzir bezbjednosnih problema, ali takođe i obezbjeđivanjem vraćanja imovine i neometanim pristupom poljoprivrednoj i drugoj imovini i vršenjem dodatnih aktivnosti koje su usmjerene na stvaranje prihoda.

149. Sprovoditi planove na izradi šema pomoći koje su fleksibilnije tako da bolje garantuju slobodu izbora mjesta življenja na Kosovu pripadnika manjinskih zajednica.

150. Preduzeti mjere na pružanju pomoći i jasnijoj dodjeli institucionalnih odgovornosti, u cilju obezbjeđivanja poboljšane integracije pripadnika manjinskih zajednica koji su prisilno vraćeni na Kosovo.

151. Preduzeti hitne mjere u vezi sa alarmantnom zdravstvenom situacijom Roma u kampu zagađenom olovom na sjeveru Kosova, dajući prioritet zdravstvenom stanju i dobrobiti Roma, i preduzeti odlučne mjere za organizovanje povratka Roma i sprečavanje takvih zdravstvenih kriza u budućnosti.

Kultura manjinskih zajednica i pitanje medija

152. Povećati napore na zaštiti vjerskih mjesta od bilo kakvih incidenata, dok se istovremeno radi na ključnom procesu rekonstrukcije oštećenih lokacija.

153. Povećati mjere za podršku kulturi manjinskih zajednica, uključujući brojčano manje zajednice, i obezbijediti učešće pripadnika manjinskih zajednica u relevantnim procesima odlučivanja.

154. Brzo rješavati problem kašnjenja procesa dodjeljivanja radio i TV licenci, sa osvrtom na proširenje obima i raznolikosti elektronskih medija za manjine i preduzeti dalje korake u cilju obezbjeđivanja da sve zajednice imaju ravnopravan pristup javnim radio difuznim stanicama.

Upotreba jezika

155. Usvojiti novo zakonodavstvo u vezi upotrebe jezika u cilju uvođenja jasnoće i pravne izvjesnosti kada se radi o upotrebi jezika, uključujući upotrebu u vezi sa administrativnim organima, topografskim oznakama i registraciji ličnih imena, i pažljivo pratiti postupanje po zahtjevima koji se odnose na upotrebu jezika u relevantnim sektorima, uključujući pravosuđe.

156. Obezbijediti da usvajanje novog zakona o upotrebi jezika bude vezano za adekvatnu sposobnost implementacije i da se provode procedure, uključujući i sudske, u slučajevima

nepridržavanja zahtjeva u vezi sa upotrebom jezika, uključujući i svaku nezakonitu promjenu naziva mjesta.

157. Obezbijediti da se postignu konkretni rezultati u naporima da se stane na kraj osjećanju nesigurnosti koje sprečava Srbe i Rome i pripadnike nekih drugih manjinskih zajednica, da koriste svoj jezik na javnim mjestima.

Obrazovanje

158. Razmotriti načine za stvaranje mogućnosti za interakciju između djece iz srpske i albanske zajednice i sačiniti sveobuhvatni plan koji bi progresivno uklanjao barijere, uključujući i jezičku, između učenika iz različitih zajednica.

159. Uzeti u obzir zabrinutosti manjina i uvesti podsticaje koji bi mogli smanjiti potrebu za održavanje paralelnog obrazovnog sistema.

160. Preduzeti hitne mjere u vezi sa pitanjima bezbjednog prevoza djece iz manjinskih zajednica do školskih ustanova.

161. Pokloniti pažnju postojećim potrebama za obrazovanjem na jezicima manjinskih zajednica, uključujući razjašnjavanje početka otvaranja razreda za nastavu na jeziku manjine uz istovremene pokušaje da se udovolji zahtjevima brojčano manjih zajednica i preduzeti mjere za obezbjeđivanje adekvatnih udžbenika i kvalifikovanih nastavnika za nastavu na maternjem jeziku.

162. Obezbijediti preduzimanje odlučnih koraka za rješavanje pitanja potreba obrazovanja romske, aškalijske i egipćanske zajednice, i osigurati održivost programa koji su dizajnirani tako da pomognu djeci iz ovih zajednica da se integriraju i ostanu u obrazovnom sistemu.

163. Omogućiti fleksibilnost u sprovođenju reformi obrazovanja učenika koji pripadaju goranskoj zajednici koja još nisu integrisana u novi obrazovni sistem.

Sudjelovanje

164. Osigurati značajno učešće i doprinose pripadnika svih zajednica u razgovorima koji se tiču budućeg statusa Kosova.

165. Uložiti dodatne napore u cilju obezbjeđivanja poboljšanog učešća pripadnika manjinskih zajednica u strukturama i procesu PIS.

166. Uvesti redovan dijalog između relevantnih vladinih ministarstava i Odbora o pravima i interesima zajednica Skupštine Kosova.

167. Razmotriti načine za poboljšanje zastupljenosti i efikasnosti odbora zajednica u općinama.

168. Poboljšati napore na osiguranju da pripadnici svih zajednica mogu efikasno da učestvuju u ekonomskom i društvenom životu Kosova, uključujući praćenje kako proces privatizacije i njegovi rezultati utiču i uključuju manjinske zajednice.

Zaštita od promjena stanovništva

169. Osigurati da proces povratka, garantiranjem prava na izbor mjesta povratka na Kosovo, bude organiziran na način koji sprečava političke manipulacije.

170. Osigurati da se svakim predloženim planom decentralizacije predvide suštinske konsultacije sa pripadnicima svih manjinskih zajednica i da se potpuno poštuju principi Člana 16. Okvirne konvencije.

Prekogranični kontakti

Preduzeti korake na otklanjanju teškoća u vezi sa nepriznavanjem UNMIK-ovih putnih isprava uključujući i one koje se odnose na prihvatanje registarskih tablica koje izdaje UNMIK.